دافغانستان ملي ژبه

او

ادب

پښتو ټولنه

۱۳۴۷

د پښتو ټولنې د خپرونو
پرله پسې لمبر: (۱۸۹)

دافغانستان ملي ژبه

او

ادب

PROPERTY OF ACKU 1491

ليکونکي: استاد اسلانوف او ميرمن ګراسيموا

مترجم: محمد شينواري

د طبع شمېر: (۱۰۰۰)

دلوی خدای په نامه

یو څو خبری

پښتو دافغانستان ملی اورسمی ژبه ده، کومه ژبه چه دویونکو شمیر یې په یوهیواد کښی زیات وی؛ هغه ملی ژبه گڼل کیږی .

په افغانستان کښې دپښتو ژبې دویونکو شمیر په سلو کښی شپیتو ته رسیږی اوهمدغه وجه ده چه‌له پخوانو زمانو څخه پښتو ژبه ددې هیواد دملی ژبې په نامه پیژندل شوې‌ده.

دافغانستان دنوی اساسی قانون په (۳۵) ماده کښې‌هم دپښتو دغه تاریخی حیثیت په رسمی‌توگه ومنل شواودد۱۳۴۳ کال دلویې جرگی له خوا هم تصویب شو .

دنړۍ نومیالی ختیځ پوهان‌هم دغه حقیقت منی او پښتو دافغانستان دملی ژبې‌په نامه یادوی. لکه چه دشوروی اتحاد یونومیالی ختیځ پوهاند ښاغلی اسلانوف‌په خپله اوږده‌څیړنه کښې چه دپښتو په بـاب یـې کـړی‌ده پښتویی د افغانستان دملی ژبې‌په نامه بللې‌ده. ښاغلی اسلانـوف په مسکـوکښې دپښتو ژبې یومشهور استاد اوپوهاند دی‌چه له دیرشو کالو راسې دپښتو اوپښتنو په باب په علمی پلټنو اوڅیړنوبوخت دی، ډیرکتابونه اورسالې یې لیکلی دی اوپښتویې پـه ډیره ښه توګه په روسی ژبه دنړۍ اوخپل هیواد پوهانوته معرفی کړې ده .

دده لوی کار دپښتو اوروسی ژبـې دیولـوی قاموس لیکل دی چه نژدې (۵۰) زره لغات پـکښې راغـلی‌دی، دی دروښانیانواودپښتنودکلتور په باره کښې‌هم ځینی رسالې لری، یوه وړه رساله یې دپښتو دجـوړښت، غړونو اوکـلمو دپیژند ګلۍ په باره کښې هم لیکلی ده چه دپښتو ترجمه یې

اوس دیونوی سوغات په توگه دپښتو مینانوته په ډیره مینه وړاندې کیږی .

دارساله دپښتو ټولنی یومسلکی غړی ښاغلی‌محمداکبر معتمد شینواری له خوا ترجمه شوې ده. ښاغلی معتمد له لسو کالو راسی دپښتو ټولنی یوعلمی کاریگر غړی دی اوروسی ژبه یې په ښه توگه زده کړې ده .

دپښتو اوپښتنو په باره کښې له شوروی آثاروڅخـه دده ښې‌ښې ترجمې دکابل په مجله کښې همیشه خپریږی .

اوس یې دافغانستان دملی ژبې‌په نامه دښاغلی‌اسلانوف یوه وړه رساله له روسی څخه په خپله ملی ژبه پښتوترجمه کړه اودپښتو ټولنې دمسلکی مجلس‌په تصویب دنشرمیدان‌ته راووتـلـه .

لکـه چه ښکاره ده ددې کتاب دوهمه برخه دپښتوادب اوپښتنو لیکوالو دمعرفی په باره کښې‌ده چه دغه برخه‌دمیرمن گراسیمووا له خوا لیکل شوې‌ده، په دې برخه‌کښې که څه‌هم دپښتوادب پوره څیړنه نه ده شوې خوپه لنډ ډول وربـاندې

یوخه رڼاچول شوې ده. داښکاره ده چه دپښتوادب اودهغې دلیکوالو څیړنه پوره څیړنه اوزیاته پلټنه غواړی اوداکار په یوڅو پاڼو کښې سرته نه شی رسیدلای .

په هرصورت موږ دښاغلی اسلانوف اومیرمن ګراسیمووا دغې څیړنې اوله پښتو ژبې اوادب سره ددوی مینې اوعلاقی ته دقدر په سترګه ګورو اوښاغلی معتمدته ددې اثـرپـه پښتو کولو اوترجمه کولو دزړه له اخلاصه کور ودانی وایو .

(رشتین)

✲✲✲

پیل

دا اثر دشوروی اتحاد دعلومو داکاډیمی دآسیایی ملتونو دانستیتوت له خوا په روسی ژبه په دې وختوکښې چاپ شوی دی اودوې برخې لری، لومړی برخه یې (دافغانستان ملی ژبه) اودوهمه برخه یې (دافغانستان ادبیات) دی، د لومړی برخی مولف استاد اسلانوف دی اودوهمه برخه میرمن گیراسیمووا لیکلې ده، څه رنگه چه دغه دواړه برخې نوی اوپه زړه پورې معلومات لری نوماپه روانه ژبه تر جمه کړې او گرانو لوستونکوته یې وړاندې کوم چه دوی وگوری چه شوروی عالمان اوپوهان زمونږ دژبی اوادب په باره کښې څو مره معلومات لری .

په لومړی برخه کښې زمونږ دملی ژبې پرمختگ، ددغې

ژبی‌لهجې، ددغې ژبې‌دویونکوشمیر، گرامراونور خصوصیات
یې بیان شوی دی اوهم ددغې ملی ژبې دوروسته پاتې کیدلو
علتونه ښودل شوی دی .

په دوهمه برخه کښې دافغانستان په ادب پوره رڼاچول
شوې ده اودځینو افغانی ادیبانو بیوگرافۍ اوڅه خصوصیات
پکښی راغلی دی اوهم افغانی ادب تریوحده څېړل شوی دی.

مونږ دلوستونکونه هیله کووچه دغه دواړه برخی ولولی
اودنورو خلکو په نظریاتو باندې چه زمونږدژبی اوادب‌په‌برخه
کښې یې لری ځان پوه کړی .

داهم باید وویل شی چه ښاغلی محمدشیرین «سنگری»
او اسدالله «لودین» ددې رسالې په تصحیح اوصحافت کښې
پوره زیار ویستلی دی‌چه زه ورته په‌قدر گورم .

م ـ معتمد شنواری

PROPERTY OF ACKU 1491

دافغانستان ملی ژبه

دملی ژبو جوړښت چه تل دقومونو په تشکیل اوپرمختګ پورې اړه لری یو ګران خرکت اودروند کار دی، داحرکت په خپل ذات کښې ډیر نظری اوعملی اهمیت لری اوزده کړه یې دهرچا یعنی دژبپوهانو، دژبو دمورخینو، دبشرپېژندونکو اوادیبانو دپاره ضروری اومهمه ده .

په دې لسو وروستیو کلونوکښی شوروی فلالوجستانو دملی ژبو دجوړښت او تشکیل په میدان کښی ډیر کار کړی دی اودامو ضوع یې پوره څېړلې ده، داملی ژبې چه کار پکښې شوی دی یوازې دشوروی دخلکو ملی ژبې نه دی بلکه دخارجی قومونو ملی ژبې هم پکښې شاملې دی .

دیوقوم دژبې دپراختیا اورواج سوال یومهم اوګران

سوال دی مگر دیورپ دځینو ژبو په باره کښې چه زیاته‌پنگه لری اودپخوانیو او منځنیو پېړیو لیـکلی آثـاریې موجود دی اوهم یې دلمحو په برخه کښې اوس اوپخوا ډیر کار شوی‌دی لکه روسی، جرمنی، انگلیسی، فرانسوی اوایتالوی ژبې دغه سوال نسبتاً آسان دی، دایشیاځینی ژبېچه پورتنی صفات لری لکه چینی او جاپانی ژبـې د هغو مسئله‌هـم آسانـه ده، خونورې ژبېچه دارنگ‌نه دی دهغو دپراختیا اورواجپوهېدنه څه قدر سخته غوندې ده .

ځینې سببونه دی‌چه دژبو مسئله یې لاسخته کړې ده‌چه هغه په دولتی کرښو سره په دوه یادرې برخو باندې دیوملت توټه کېدل دی. داکار دپښتنو اوددوی دژبې‌سره بیخی‌سمون خوری. (۱)

---

(۱) که هېواد او قوم سره مطابقت وخوری دداسې قوم دملی ژبې زده کړه آسان کار دی اوکه مطابقت سره ونه کړی نوبیا داکار گـران دی. مثلا افغان یـاپـه بل عبارت پښتون دافغانستان سره مطابقت نـه خوری ځـکه نژدې نیـم افغان دافغانستان نه وتلی دی چه دې کـار ددغه قوم دملی ژبـې دزده کړې اوپرمختگ په لار کښې سختی پېښه کړی ده .
(مترجم)

دتېرو پنځه ويشتو کلونو په موده کښې چه زه دپښتنو فولکلور او ادبيات مطالعه کوم، دپښتو لوی قاموس ترتيبوم، گرامرېي ليکم اوهم يې دتدريس په کار بوخت يم زما زړه وغوښتل چه دملی ژبې پښتو دجوړښت اوتشکيل په باره کښی هم مشغول شم، ددې کار ابتدايي نتيجې ماپه لنډ ډول سره په هغه کتاب کښې چه د (لوېړۍ آسيا خلك) نومېږی ليکلی دی اوهم مې په پنځه ويشتم بين‌المللی کانگرس کښې چه د ۱۹٦۰ داگست په مياشت کښې په مسکو کښې جوړشوی ؤ (دپښتو دملی ژبې دتشکيل تاريخی‌شرطونه) توضيح کړی دی.

زما دا اوسنی ليکنه زما دنورو ليکنوپه څېر په اساسی ټکو رڼا اچوی اودمسايلو څېنی ډير سخت اړخونه راسپړی، زما داليکنه دراتلونکو علمی پلټنو اوڅېړنو د پاره اساس کيدای شی خو دپوره‌حل دپاره‌بايدامسايل دافغانی‌ژب‌پوهانو ټولنی ته وړاندی شی .

ددې رسالې په ليکلو کښې ما دځينې افغانی ليکوالو دآثارونه استفاده کړې ده چه په لومړی وارکښې دافغانستان

دمشهور لیکوال گل‌پاچا الفت اودپښتو داکاډیمۍ د رئیس پوهاند صدیق‌الله رښتین آثار دی .

پخوا له دې چه درسالې په اصل موضوع پیل وکړم باید دوه سواله چه مهم دی وړاندې کړم :

لومړی داچه باید پوه شوچه ملت یاقوم وار دوار نه جوړیږی لومړی په اقتصادی، سیاسی اوکلتوری مرکز کښې دملت یاقوم زړی زرغونیږی بیاورو ورو نژدېاوورپسی لرې برخېورسره یوځای کیږی چه په دې شان دملت‌جوړښت منځ‌ته راځی، باید دملت (تشکیل اوپرمختګ) یوشی‌ونه‌ګڼل شی ځکه تشکیل اوپرمختګ دوه جلاجلا مفهومونه لری .

دوهم داچه دافغانستان په شرطونو کښې دولتی ژبې دقوم په جوړښت کښې دومره اهمیت‌نه لاره څومره‌چه‌اجتماعی اواقتصادی عوامل یې لری .

دهمسایه هېوادونو تاثیر باید نفې نه شی مګرنه دومره‌چه دافغان ملت پرمختګ دنورو ګاونډیو زیات تاثیرته منسوب وبلل شی لکه چه داکار د (ریسنر) په مقاله کښې شوی‌دی،

ریسنبر پــه خپله مقاله کښې پــه دې خبــره زور اچولی دی اودنورو دتأثیر یودلیل دا بولــی چــه له ډیرې زمانی راسی دافغانستان رسمی ژبه فارسی وه، مــگر داخبره سمه نه ده، افغان ملت دنورو دتاثیر لاندی نه دی راغلی ځکه دافغان‌ملت دکلتور زده کړه دابنکاره کوی چه دا ملت خپل ځــانله ملــی خصوصیات اوجلا خواص اوممیزی لری‌چه دنورو تاثیرپکښې نه لیدل کیږی .

مشهور شوروی موزیك پو هــا نــد پروفیسر بیلیایف په‌خپل هغه کارکښې چه دافغان دملی موزیك په باره کښې‌یې کړی دی داسی لیکی: داقوم خپل داسې ملی خپلواکی موزیك لری چه دنورو تاثیر پکښې نشته .

قوم جوړیدای او تشکیلیدای شی خوکــه په خپله ژبــه وګړیږی، دقوم په تشکیل اوجوړښت کښې داخبره شرط‌نه‌ده چه ددغه قوم ژبه دی دولتی وی (وګــوریء چه په اتــریش، مجارستان، هندوستان، پخوانی روسیــه اونورو هیوادونــو کښې چه قوی قومونه جوړ شوی دی دولتی ژبه پکښې

يوه وه مگر که دغه دقوم ژبه دولتی شی نوداکار ددغی ملی ژبې دانکشاف اوپرمختګ سره کومك کوی، هغه کارچه‌په‌دې ژبه کښې روان وی هغه تیزوی اودملی کلتور هغې پانګې ته چه دژبې سره کلك ارتباط لری پوره وده او مرسته ورکوی لکه: هنری ادبیات، مطبوعات، تیاتر، رادیو، سینما، مـکتب اوموزیك. له دې کبله ویلای شوچه ددولتی ژبې په حیث‌دبلې ژبې وجود دقوم اواولس دجوړیدو په لاره‌کښې خنډنــه شی اچولی مگر په زیاته اندازه دقوم دپرمختګ اومزبوتیا په لاره کښی بندیز پیدا کوی .

داچه دملت او اولس دژبې په ځای بله ژبه دولتی‌کیږی دادپخوانو فیوډالی عصرونو اووختونو خاصه ده، حتی‌په دغو عصرونو کښې کیدا شی چه مړه اوله منځه وتلې ژبــه هــم دولتی شی .

کوم علتونه چه دافغان ملت دجوړښت اوپرمختګ‌مخه‌یې نیولی ده یویې په ۱۹قرن کښې ددغه ملت ټوټې کیدل اوپــه دوه برخــو ویشل دی‌چه داکــار د استعماری عــام سیاست نتیجه ده.

ددوو جنگونو نه وروسته په ۱۸۹۳ کال کښې انګلیسانو دهیورند دتړون له مخه افغانستان دسمندر داستفادې نه محروم کړاویوه برخه ځمکه‌یې ورنه جدا کړه اوهمیې داسې لوبه جوړه کړه چه په دې وروستیو اتلسو کلو نو کښې یې دافغانستان او پاکستان مناسبات سره خړپړ کړل .

د ۱۹۱۹ کال نه وروسته چه افغانستان ددوه (انګلو ـ افغان) جنګونو په نتیجه کښې خپلې خپلواکۍ ته ورسید په دغه هېواد کښې دملی اقتصاد چارې ګړندۍ شوې.

داقتصادی اوکلتوری مهمو مرکزونو لکه کندهار اوکابل نفوس په ډېرې چټکۍ سره زیاتیږی . په دې وروستیو پنځه ویشتو کلونو کښې دکابل داوسیدونکو شمېر د یولك اوشلو زرو نه درې لکو اولسوزروته رسیدلی دی. یعنی‌تقریباً یوپه درې زیات شوی‌دی اودکندهار اوسیدونکی له شپېتوزرو نه یولك اوپنځه نوی زروته رسیدلی دی یعنی څه دپاسه درې چنده زیات شوی دی (د ۱۹۵۸ کال احصائیه) .

دهېواد دعام اقتصادی چلښت له کاروان سره دهېواد

لری اوگوښه دريِ لکه د کــونړ او اریوب دريِ سمیِ روانــيِ شويِ دی .

داریوب (ځاځيو) په باره کښيِ افغاني ليکوال محمدحکیم اریوبی لیکی:

داریوب او سیدونــکی قوم (ځاځــی) پخوا پوونــده ؤ، کسب يیِ مالداری وه، مگر د (۱۹۱۹) کال نه وروسته ددغه قوم ډيرو نماينده گانو دلرگيو اوځنګلونو په تجارت شروع وکړه چه‌کابل‌ته دځاځيانو ديويِ‌لويیِ‌برخيِ دراتگ‌اواوسیدانيِ یوعلت همدا دی .

ویلای شوچه افغان قوم په اوسنی وخت کښی اساساً سره راټول شوی اوتشکــیل شوی دی خــولا نورهم د دوی دراټولیدو کاروبار روان دی .

کابل مجله په خپليِ ۴۷۸ گڼه کښيِ لیکی: (دافغانــی ټولنيِ دتاریخی کتنيِ اوڅیړنيِ نه دا ښرگندیږی چه افغانــی ټولنه قدم په قدم دفیوډالی خواص پريږدی‌اودسرمایه داری دانکشاف په لار روانه ده، داتگ يیِ نسبت پخواته گړنــدی

اوتېزدی، داټولنه دبدلون په حال کښی ده مگر په اوسنی وخت کښې دا دبدلون حرکت دپخوا نه ډیرګړندی اوتېزدی».

همدا راز کابل مجله په خپله ٤٩٢ گڼه کښې لیکی:

دافغانی ټولنې دپراختیا پخوانۍ مرحله دملاکۍ مرحلې ته ورته وه او اوسنۍ مرحله یې دملاکۍ ټولنې نه دسرمایه‌دارۍ خواته دبدلون مرحله ده، داچه له‌کوم وخت نه افغانی ټولنې په دې موجوده دورې شروع کړې ده داخبره هم ښکاره ده، دخپلواکۍ دګټلونه وروسته دادوره شروع شوې ده .

دختیزو اریایی ژبو په منځ کښې پښتو ترټولو لویه اوپراخه ده، په دې ژبه ترخورلسو ملیونو زیات (۱) خلك ګړیږی، ددې خلکو هېواد افغانستان او پښتونستان دی، داخلك که په افغانستان کښې اوسیږی افغان‌ورته وایی اوکه دپښور، ډیره اسمعیل خان اوبلوچستان په ولایتونو اوپه شمالی آزادو سیمو کښې چه دافغانستان په اوږدو کښې پرتې دی اوسیږی پښتانه ورته وایی .

---

(۱) دپښتو ژبې ویونکی اوس شلو ملیونوته رسیږی . (رشتین)

دبونیر په سیمه، دپېښور په ځمکه اودسوات اودیر
په نوابیو کښې یوسف زی قومونه اوسیږی چه شمېریې اته لکه خلك دی .

دمومندو قوم چه شمېریې ددری لکو په شاوخوا کښې
دی په دری برخو ویشل شوی دی: لومړی برخه یې دافغانستان
په ننګرهار کښې اوسی، دوهمه برخه یې آزاده خاوره ده
اودریمه یې دپېښور په سیمه کښی مېشته ده .

خلیل چه دوی هم دپېښور په سیمه کښې او سیږی
مومندوته په لهجه اوقوم کښې ورنژدې دی .

د شینوارو قوم په دوه برخو ویشل شوی دی یوه برخه
یې دافغانستان په خاوره کښی اوسیږی اوبله یې دپښتونستان
په خېبرو کښې استوګنه لری .

دمومندو ښه سویلی خواته دخیبر ددرې په سیمه کښې
داپریدیو لوی قوم پروت دی، ددې قوم شمېر دوه نیم لکه دی،
دوی سره دجنوب له پلوه ورکزی همسایه ګان دی چه دوی هم
دوه نیم لکه خلك دی .

دخټکو قوم چه د افغان په تاریخ کښې شهرت لری

داباسیند په بنی غاړه پروت دی، ددوی شمېر درې لکه دی، ددوی سره په خاوره اوژبه‌کښې نژدې خلك بنوڅی دی.

وزیر اومسعود دوزیرستان په پراخه کښې اوسیږی، دوی څلور پنځه لکه خلك دی، ددوی یوشمېر خلك دنورو پښتنو قبایلو غوندی په افغانستان کښې اوسیږی.

دپښتنو قومونو په ډیر لوی گروپ درانی کښی بارکزی، پوپلزی، الکوزی ، اڅکزی، نورزی ، اسحاك زی اوالی‌زی ورگډیږی، داخلك دوه ملیونه دی، دا گروپ د افغانستان په لویدیزه برخه کښې اوسیږی، درانی دافغانستان په ټولو ښارونو کښی مېشته دی، دوی دمملکت په دولتی چوکیو اوعسکری بستونوکښی غټه برخه لری، داڅکزیو یوه برخه دبلوچستان په شمال کښې اوسیږی .

بل مهم گروپ دغلجی قومونو دی، ددوی شمېر یونیم ملیون‌دی،دوی دکندهارله علاقې نه نیولی ترنورستانه پوری اوسیږی، ددوی یوه برخه کوچان دی‌چه په ژمی‌کښی کوزی پښتونخواته ځی .

دکاکړو قوم دهغو ځمکو په جنوب کښې اوسی په کومو کښې چه دورانی اوسیږی اوهم دبلوچستان په شمال کښې مېشته دی .

ساپی قوم په ننګرهار کښې اوسیږی اوزوريې په دغه ځای کښې دی.

ځاځیان، منګل اوځدران دپکتیا په ولایت کښې اوسیږی، داولایت پخوا جنوبی ولایت نومیده .

برسېره په دغو پورته قومونو نور ډېر پښتانه قومونه او اولسونه شته .

پښتانه دافغانستان دټولو اوسیدونکو په نسبت په سلو کښې شپېته دی اوځرګند اکثریت لری .

کوچانو کلیوالی ژوندته ترجیح ورکړې‌ده اودا دبدلون دوره روانه ده، دزراعت دښه سیستم اودوچو ځمکو داوبو لاندې کولو له کبله دکروندې نوې ځمکې منځ ته راغلی دی.

ډیرو قومی خلکو خپلې اصلی ځمکې‌چه خوپیږی ورکښې اوسیدلی دی پرې ایښې دی، ښارونو اویانورو سیموته تللی اوهلته مېشته شوی دی .

دځمکو لړوالی ډېر پښتانه مجبور کړی دی چه ښارونو ته لاړشی اوهلته لاس مزدوری وکړی، ډېر اطرافی خلك په ښارونو کښې دودانیو، دکارخانو اوفابریکو په کارونو لگیا دی .

دمملکت په شمالی برخه کښې دپښځه ویشتو کلونو راهیسې دپومبې دپراختیا له کبله دکندوز ښار په نوی ډول جوړشو، په دې وروستیو کلونو کښې دانښار نور هم پراخ اولوی شو اواهمیت یې زیات شوی دی، دانښار دشیرخان دبندر سره چه دشوروی اتحاد په کومك آباد شوی دی نژدې پروت دی، دښار ډېره برخه پښتانه دی اود زاخیلو، ناصرو، لودیانو، اتمانزیو، خروټو اودوتانیو له قومونو څخه دی.

ناصر اوخروټی دتل دپاره مالدار وو اوکوچانی ژوندیې درلود مگر مونږ وینو چه کوچی پښتانه قومونه اوس دبدلون په حال کښې دی، دکوچانی ژوند نه کلیوال ژوند غوره بولی اودښارونو هستوگنی ته راگرځی .

څه رنگه چه دکندوز نفوس مختلف خلك دی اوهر قوم

لکه تاجك، ازبك، ترکمن اونور پکښې اوسيږی نــوپه پښتو ژبه کښې نورلغات هم راننوتــی دی ، مثــلا افغانی ليــکوال نظام‌الدين تهذيب په خپلې هغې مقالی کښی چه د(کندوزسره آشنا شیء) ترعنوان لاندې يې ليکلې‌ده اوپــه ۱۹۵۹ کــال کښې د کا بل مجلې پــه ٤٧٨ گنــې کښی چــا پ شوې ده داسی ليکی :

دکندوز پښتانــه جالــې ته قايق وايی حال دادی چــه پښتو خپل لغت ورته لری، دترکمنانو سره دمحاورې‌اوراشه اودرشه له لارې نه دمملکت په شمالی برخه‌کښې پــه پښتو کښې د (دشلمه) کلمه استعماليږی .

دپکتيا خلك چه دمملکت اقتصادی ژوند سره آشناشوی دی دکابل په لور ددوی راتگ اوهجرت ليدل کيږی اودځنگل اولرگيو تجارت کوی، مثلا په کابل کښې اوس خلورزره‌کوره ځاځيان اوسيږی چه پنځلس زره مېږه ورنه جوړيږی .

ډنمارکی انسان‌پيژندونکی (فېرديناند) چه افغانستان‌ته دپښتنو کوچانو دژوند سره د آشنا کېدو پــه غرض تللیؤ داسې ليکی :

دلغمان اوسیدونکی په اوسنی وخت کښې په قومی لحاظ گډوډ دی، په دغه سیمه کښې درې توکمه اوسیږی، یو توکم یې په (پشه یی) خبرې کوی اونور دوه یې په پښتو اوتاجیکی گړیږی .

دلغمان په غرنیو برخوکښې قومی جوړښت لاپه ځای پاتی دی مگر په هوارو برخو کښې یې بیخی تغیر خوړلی دی دسړکونو دجوړولو اود ترانسپورت دښه والی له کبله په دې وروستیو دیرشو کلونو کښې دمملکت داطرافو بیلوالی له منځه تللی اوټولې لرې سیمې دخپلو مرکزونو سره تړل شوی دی .

دشینوارو قوم چه دکابل اوپېښور ترمنځه دسړك په غاړه پروت دی پخوایې جوپې کولې مگر اوس دلاریو اوموټرو څخه استفاده کوی، ډیر موټر یې په لاس کښې دی چه په انفرادی اومشترك صورت یې اخیستی دی .

عسکری خدمت اوښوونځیو قومی او اطرافی بیلوالی

له منځه وړی دی، دمکتب اوعسکری خدمت له برکته دمملکت
ډيرې لرې اوجلا سيمې دمرکزونو سره په تماس کښې دی .

يو اروپايی د ډيپلومـات په دې باره کښې ليـکلی دی:
دمختلفو سيمو اوقومونو پـه مـنځ کښې د عسکری خدمت
له برکته نژديوالی راغلی دی ځکه عسکری دنده مختلفوګړی
سره نژدې کوی اويوله بله يې سره ګډوی .

مونږ پورته وويل چه د پښتنو يوه مهمه برخه کوچان
اونيم کوچان دی، ددې جملې نه ځينې هغه سوداګر کـوچان
دی چه هرکال په منی کښې دکوزې پښتونخواجنوبی برخوته
ځی اوپه پسرلی کښې بېرته افغانستان ته راځی، ددې خلکو
شمېر اويا زروته رسيږی، ددې کوچانو په باره کښېمعلومات
ماته ډنمارکی انسان پېژندونکی فېرديناند چه داډېر کـلونه
کيږی دپښتنو کوچانو دژوند په کتنه بوخت دی راکړی دی،
ددې کوچانو يوه برخه پرچون سامان کليوته وړی اوهلتهيې
په قرض اوپور سره خرڅوی .

دپښتنو په ځينو مهمو برخو کښې پښتنولی حاکميت

لری اودخلکو فیصلې اودلانجو پریکړه په همدغه دود سره کیږی. مثلا په تېرا، اپریدیو اونورو غرنیو سیمو کښې داکار عملی دی .

پښتو دغږونو اوځینی گرامری خواصو له مخه دختیزو اریایی ژبو په سهاکی گروپ ورگډیږی، په دې گروپ کښې برسېره په پښتو له مړو ژبونه سهاکی او دژوندیو ژبو نه شغنانی، واخانی، اشکاشمی، ایزگلامی اومنجمانی ژبې هم ورگډیږی، داژبې دافغانستان په شمال ختیز اودتاجکستان دجمهوریت په جنوب ختیز کښې موجودې دی، په دغو ژبو لړ خلك گړیږی .

نووځېړنو اوپلټنو پښتو د (سهاکو ـ تخار) خلکوژبې ته ورگډه کړې ده، چه دغو خلکو دمیلادنه دوه پېړی د مخه داوسنی افغانستان شمالی برخه (باختر) او ورپسې داوسنی سیستان خاوره لاندې کړه او وروسته له دې دغو وگړو داوسنی افغانستان دجنوبی برخې اودبلوچستان له لارو

داباسیند لاندینی برخې ته وړبښکته شول او وړپسې یې هندوستان لاندې کړ، ددې خلکو ژبه د (سهاکو - ختن) دخلکو ژبې سره نژدې ده .

دومره خبره ده چه دپښتو لیکلی آثار کوم چه مونږ ته معلوم دی اودسهاکوژبه دیونیم زرکلنۍدورې په حدودوکښې سره بیل شوی دی نوله دېکبله دشپاړسمې پېړۍنه وړاندی په تاریخی پلان سره دپښتو ژبې په انکشاف دړنا اچولوپوره امکانات نشته (۱) یوازې دپښتو دګرامری جوړښت اودلغاتو داساسی پا نګو پـرتلنه د نـورو ختیځو اریایی ژبـو سره امکان لری .

باید په دېهم پوه شوچه له ډیروخته راهیسی پښتانه

---

(۱) دامیر کروړ داشعارو اودپټې خزانی دپیدا کېدو له برکته دپښتو ژبې ادبی تاریخ تراتمې پېړۍ پوری رسیږی اونوی امکانات یې دتاریخی پلټنې دپاره پیداکړی دی .
(رشتین)

له نورو همسایه قومونو سره راشه اودرشه لری چه دي کار بي‌شکه په پښتو ژبي تـاثیر اچولی دی چـه دهٔولونه لومړی داتاثیر په لغاتو کښي لیدل کیږی .

ددي دپاره چه دپښتو ژبي په چلښت اوخـه رنـگوالی وپوهیږو لومړی باید ددي ژبي په گرامری خصوصیاتو اوغږ پوهنې لنډ نظر واچوو اوبیا دمقصد خواته لاړ شو .

پښتو دچوپو تورو په ډیروالی سره‌دنورو ژبونه امتیاز لری، په دي ژبه کښي دیرش چوپ توری موجود دی، دپښتو چوپ توری په هندی ژ بـو کښي شته مگر د ایـرانی ژبـو (فارسی او تاجیکی) نه ددي ژبی ببلوالی په (څ،ځ) اوداسي نورو تورو سره راغلی دی .

هغه آوازونه چه دادا په وخت کښی یې دژبي سردتالو گومبت ته ور اوړی په لاندي ډول دی :

(ړ،ډ،ڼ،ټ، ښ) .

د(ړ) آواز په لویدیځه لهجه کښي‌د (ژ) غوندي دی اوپه ختیځه کښی د(ګ) په شان دی مگر ددي‌توری دپاره‌په‌غلجیی

لهجو کښې يودريم متوسط آواز شته چه دختيځی اولويديځی لهجو ترمنځ ادا کيږی .

د پښتو ختيځی اولويديځی لهجی د (ښ) په ادا کښې هم سره مختلفې دی، په لويديځه لهجه کښې داتوری د (ش) غوندی ويل کيږی اوپه ختيځه کښې د (خ) په شان اداکيږی.

بايد ووايو چه په لويديځه لهجه کښې (ښ) کټ مټ دساده (ش) غوندې نه ويل‌کيږی‌بلکه فرق‌لری، دافرق تاسې په دې جوړه کلمو کښې پوره ليدلای شیء: (ښادی، شادی ـ ښی، شی) .

د (ډ) او (ټ) توری دغاښيزو تورو «د» او «ت» نه پوره فرق لری، د (ډ) او (ټ) دويون په حالت‌کښې دژبې‌سر نسبتاً شاته ورگرځی .

د (ړ) توری په پښتو کښې يوله سختو تورو څخه‌دی اومخصوص مشق غواړی، ددې توری دويون پـه وخت کښې دژبې سر دتالودگومبت سره پيوست کيږی. (ړ) بـايد د(ر) غوندې ونه ويله شی اونه بايد د (ل) غوندې‌وويله شی اوکه نه دکلمې معنی تغير کوی .

د (موړ) او (مور) کلمې نه ښايي چه يورنګ ولوستل شي ځکه دابېلې بېلې کـلمې دی اوفرق يې پـه همدې توری راغلی دی .

د (ړ) په شان د (ڼ) توری هم دسختو تورو له جملـې څخه دی، په پښتو کښې داسې کلمه نشته چه په (ڼ) شروع شوې وی ځکه (ڼ) دکلمې په سر کښې نه راځي .

په پښتو ژبه کښې د (څ) توری ډېر اوريدل کيږی لکه څوك، څه، څا، اونور .

د (ف) توری چه شونډيز ، غاښيز تـوری دی يـوازې دپښتوپه هغو کلموکښې ليدل کيږیچه دنورو ژبونه اخستل شویوی، داحرف په پښتو کښې کـله په (و) بدليږی لـکه (افغانی) چه پښتانه يی (اوغانی) وايیاوزيات‌په «پ»بدليږی لکه دعربی (فکر) چه پښتانه يې (پـکر) لولی، هو! يـوازې د (اف) په لفظ کښې پښتانه په خپله په (ف) خوله خوځوی.

په پښتوکښې د (و) توری معمولا غاښيز دی، په تېره بياچه دکلمې په آخرکښې راشی مـگر دشونډيز چوپ توری غوندی هموېل کيږی کله چه په منځ دکلمې کښې راغلی وی.

دژبې دمخکینۍ برخې دچوپو تورو (د،ت،ن،س) ویون کټ مټ دروسی ژبې د (د،ت،ن،س) غوندې دی اوکوم فـرق نه لری .

دپښتو (ژ) او (ش) دروسی ژبـې د «ژ» او «ش» ښخه نرم دی اوپه ویون کښې پوستوالی لری .

دپښتو (ل) دروسی (ل) سره نـژدې دی، بې دهغه«ل» نه چه د (الله) په کلمه کښې راغلی دی .

(ب) او (م) دروسی «ب» او «م» غوندې دی یوازېدومره خبره ده چه (ب) دکلمې په آخرکښې امـکان لری چه په (و) بدله شی .

د (ق) حرف دپښتو په هغو کلماتو کښې لیدل کیږی‌چه دعربی یاترکی ژبو ښخـه اخستل شوی وی، دادپښتو خپـل توری نه دی، پښتانه داتوری په (ك) بدلوی اوکله کله‌په (خ) بدلیږی لکه (وقت ـ وخت) اوکله پـه (غ) هم بدلیږی لـکه (قران ـ غران) .

(ع) او (ح) یوازې په عربی کلمو کښې مـوندل کیږی،

(ع) یاپه (ه) بدلیږی اویاله منځه وځی مګر کله چه له منځه وځی نوضرور همسایه غږیز توری ته تغیر ورکوی .

په پښتو کښی ابتدا په ساکن راتــلای شی، حتی دوه ساکنه هم دکلمې په سر کښې ممکن دی لکه (سخوندر) .

مونږ مخکښې وویل چه پښتو دیرش چوپ توری لری، همدا راز اتــه غږیز تــوری هم لــری چه پــه دې ډول دی: (ا،ه،ۀ،ی،ې،ۍ،ی،و) .

زورکی چه یومنځنۍ حرکت دی‌دپښتو ژبی‌دخصوصیاتو نه ګڼل کیږی، ددې لاندې جوړه کلمو دپرتلنې‌نه تاسې‌زورکی معلوملای شیء : (ګډ) دمشترك په معنی، (ګډ) دپسه په‌معنی (تبره) لکه تبره چاړه، (تبرۀ) لکه تیرۀ چاکــو، «پل» دپښی اثر، (پل) دبخشش په معنی، ددې جوړه کلمو دوهمې کلمې زورکی لری .

په پښتو کښی هغه کلمې چه الف لری‌دهغو کلمونه جلا دی چه یوازې زور لری، دالاندې جوړه کلمې ولولیء : بار ـ بر، وار ـ ور، لاس ـ لس، هار ـ هر، اوداسی نور .

PROPERTY OF ACKU 1491

د (ع) او (ه) توری پښتانه پـه ځینو ځایـو نو کښې د(ې) غوندی لولی لکه (طالع) چه دوی یې طالې او «مهربانی» چه دوی یې مېربانی لولی .

په پښتو ژبه‌کښې خچ ډېر اهمیت لـری، خچ آزاد دی دکلمې په هره هجا راتلای شی مگر په لومړی هجا نسبتاًلږ راځی لکه (اسمان) دلته په دوهم‌الف خچ دی، (تالنده) په‌الف خچ دی، (ژرنده) د (ر) نه وروسته په زوربان‌دی دی «ملگری» د «گ» نه وروسته په زورکی باندی دی .

هغه کلمې‌چه دحروفو روڼ اوجـوړښت یې یوشان دی دخچ په ذریعه یې معنی سره بېلیږی لکه (پېښې) که خچ په لومړی (ې) راشی نوحوادث ورنه مرادیږی اوکه په دوهمی (ې) راشی نودتقلید معنی ورکوی، یالکه (جاله) که خچ‌اوفشار په الف واچول شی نومعنی یې دمرغیو آشیانه کیږی اوکـه خچ په (ه) راشی نودخیگونو دکښتی معنی ورکوی .

کله چه په کلمو کښې بدلون او تغیر راشی دا امـکان هم شته چه خچ دیوځای نه بل‌ځای ته نقل شی لکه (پښتون)

چه خپ په (و) باندې دی مگر په (پښتانه) کښې خپ د «ن» نه وروسته په زورکی دی، یاداسې نور درواخلیء .

هغه غږیز توری چه خپ لری اوږده اداکیږی اوهغه چه خپ نه لری هغه لنډوی، دعلت توری چه د خیشومی (ڼ) ترخنگه واقع شی هغه هم دغسی صفت پیدا کوی .

برسېره په دې چه دکلمو په هجاؤ بـاندې خپ راځـی دجملې اجزاهم خپ لری، دیوه گروپ دکلمو په منځ کښېچه کومه ډېره مقصودی وی هغه مخصوص فشار اوخپ غواړیچه په دې وسیله دنورو نه توپیر پیدا کوی .

دهمسایه ژبو دتاثیر له کبله دپښتو په ځینولهجوکښې ددغې ژبې دعلت تورو څه تغیر کړی دی اوخپل اصلیآوازیې بدل کړی دی مثلا دکاکـړو په لهجه کښې (توری سترگـی) د اوږد (و) په ځای په ځرگند (و) ویل کیږی .

دمختلفو لهجو دجریان په نتیجه کښې په ډېرو کلمـو کښې حرفونه سره مخکښې او وروسته کیږی اوځای بدلوی لکه (ورځ– روځ، مځکه – ځمکه، اوستری– وروستی،ولږه –

لوږه، ولیدل ـ لـویدل، اوریدل ـ اریدل، همدا راز ددغـو راتلونکو کلمو په سرکښې تبدیل او تغیر ډیر لیدل کیږی : لمر ـ نمر ـ نور ـ مر، لمسی ـ نمسی ـ مسی اوداسې نور چه دې کار دلیك دود په مسایلو اودقاموسونو په ترتیبولـو کښې گرانی پیدا کړی دی . (۱)

پښتو خپل مخصوص گرامر لری چه دفارسی اوتاجیکی نه بېـل دی، پښتو صفت دخپـل موصوف سره په تـذکیر اوتانیث، افراد او جمعه کښی مطابق وی لکه تورمېز، تـوره تخته ، تورې سترگی .

اسم ذات، اسم صفت، اسم عدد اواسم ضمیرپه پښتو کښې تصریف کیږی یعنی دوه حالته لری یویې اصلیاوبلېې فرعی، مثلا (سړی) په ملینه (ی) مـفرده صیغـه ده اواصل حالت دی اوکه عامل وربانديراشی او وویل شی (دسړیکار

---

(۱) داگرانی اوس له منځه وتلی دی اودمعیاری لهجی دخوښونې په وجه یو یادوه شکله غوره بلل شوی دی .
(رشتین)

باید معلوم وی) په خرگنده (ی) دلته هم مفرده صیغه ده مگر په فرعی حالت کښې یعنی سړی په خرگـنده (ی) هم مفرده صیغه ده اوهم دجمعی ده، په فرعی حالت کښې مفرده صیغه ده اوپه اصلی حالت کښی دجمعې صیغه‌ده، دجمعې په صورت کښې فرعی حالت (سړیو) راځی لـکه (دسړیوکـار دهېواد آبادول دی) ، یالکه (پښتون) چـه فرعی حالت‌یې (پښتانه) دی، دلته تاسې وینیء چه پښتون او پښتانـه دواړه مفردې صیغی دی مگر پښتون‌په اصلی حالت‌کښی مفرد دی‌اوپښتانه په فرعی حالت کښې مفرد دی اوکه پښتانه په اصلی حالـت کښې واخلو نوبیاجمعه ده چه فرعی صورت یې (پښتنو)راځی یاداسې نور مثالونه درواخلیء .

د پښتو د افعالو سیستـم یـوه انـدازه سختی لـری اوخصوصاً بیا گردانونه یې‌په دریو اړو زمـانو کښې پـوره سخت دی .

د پښتو افعال دوه حالته لری یو استمراری بل مطلق، استمراری لکه (خوړ) اومطلق لـکه (وخوړ) .

باید داخبــره زده شي چــه مطلق په څــو شیونو سره راتلای شي، لومړی د (و) په زیاتوالی سره لکه (ورسید) چه استمراری صورت یې (رسید) دی، (ونیسه) چه استمراری صورت یې (نیسه) دی اوکله د (کښې) په زیاتوالی سره هم راځي لکه (کښېږده) چه استمراری صورت یې (ږده) دی.

دوهم دمعاون فعل په کــومك سره لکه (تېرشه) چــه استمرار یې (تېریږه) دی.

دریم دځپ په بدلون سره لکه (پرېووت) که ځپاوفشار په (ې) راشی نومطلقه ماضيده‌اوکه په (و) راشي‌نواستمراری ماضي ده .

د حال په صیغو کښې دټولو غایبو دپاره‌یوه صیغه‌راځي لکه (کوی) مثالونه یې په دې ډول دی: (دی‌کار کوی، داکار کوی، دوی کار کوی) .

دپښتو په خصوصیاتو کښې یوه داقاعده هم ده چه په متعدی ماضي کښې فعل په تذکیر اوتانیث او افراد اوجمعــه کښې دمفعول تابع وی نه دفاعل اوداهم یادساتل په‌کار دی

چه فاعل به په فرعی حالت کښې وی لکه (ماکتاب‌واخیست)، (سړی «په‌څرگنده ی» کتاب‌واخیست)، (سړیو‌کتاب‌واخیست) دلته تاسې وینیء چه په پورته دریواړو حالتونو کښې فعل (واخیست) دمفرد مذکر په صورت راغلی دی اوداځکه چه مفعول (کتاب) په دریواړو صورتونو کښې مفرد مذکر دی اوفاعل‌ته (ما، سړی، سړیو) کوم‌اعتبار نه دی ورکول شوی اوپه دې مثالونوکښې داهم وینیء چه فاعل په فرعی حالت کښې دی ځکه(ما) د(زه) فرعی‌حالت‌دی او«سړی»په څرگنده‌ی د (سړی) په ملینه‌ی فرعی حالت دی او (سړیو) د «سړی» فرعی اودوهم حالت دی .

پښتو ډېرې لهجې لری مگر په دوه لهجو کښې سره خلاصه کیږی چه یوه ختیځه او بله لویدیځه ده، لکه چه‌مونږ مخکښې ورته اشاره وکړه، ددې دوه لهجو لوی تفاوت یو په (ښ) کښې دی چه لویدیځ یې تقریباً د (ش) غوندی‌وایی اوختیځ یې د (خ) په شان وایی اوبل په (ږ) کښې دی‌چه په

لویدیځه لهجی کښې د (ژ) غوندې ویل کیږی اوپه ختیځه کښې د (ګ) په شان ادا کیږی .

ددې دوه لهجو دغه لاندی فرقونه هم دیادونې دی :

هغه مونث اسمونه چه چه آخر کښې بې خچه (ه) لری لکه (سترګه) په ختیځه لهجه کښې دجمعی اودتغیر په حال کښې مجهوله (ې) راځی لکه: (سترګې) اوپه لویدیځه کښې په څرګنده (ی) راځی لکه (سترګی) .

هغه مونث اسمونه چه په آخر کښی الف لری لکه(غوا) دختیځ ګروپ دیوسف زیو په لهجه کښې مفرد اوجمع یوقسم استعمالیږی لکه یوه غوا، پنځه غوا. (۱) مګر دمومندوپه‌لهجه کښې چه دوی هم دختیځ ګروپ له جملې نه دی دجمعی‌صیغه

---

(۱) دغه خبره سمه نه ده. دغوا کلمه په ټولو لهجو کښی‌قیاسی جمعه لری: غواوی، غواګانې، یوازی کله کله‌مفرد لفظ (غوا) دجنس په توګه دجمع په ځای کښې هم ویل‌کیږی.

(رشتین)

(غواوې ـ یاغواګانې) استعمالیږی، ددې لهجی فرقدلویدیځی لهجې سره یوازې په (ی) کښې دی چه لویدیځ یې‌په څرګنده (ی) وایی ٠

په لویدیځه لهجه کښې دجمعی مذکر دپاره سوفـکس (ان) راځی تردې چه په بې سا جمعـوکښی همدغه سوفکس ویل کیږی لکه نوم ـ نومان ٠

د (دوه) عدد په ختیځه لهجه کښې دمونث شکل‌نه لری اوویل کـیږی دوه سړی، دوه ښځی مـګر په لویدیځه کښې دمونث دپاره (دوې) ویل کیږی مثلا دوه سړی، دوې ښځی٠

په لویدیځه لهجه کښې دجمعی مخاطب دپاره د (است) خاتمه راځی‌لکه تاسې‌وایاست، تاسې‌تېریداست، تاسې‌یاست٠ مګر په ختیځه کښی بیا فعـل داخاتمـه نه لری هلته داسی ویل کیږی: تاسی وایيء، تاسې تېریدیء، تاسې یيء. ددې توپیر سره سره په لویدیځه لهجه کښې دمفرد غایب مذکـر دپاره په ماضی فعل کښې د (ی) خاتمه راځی لکه (ورسیدی) چه په ختیځه کښې (ورسېد) ویل کیږی ٠

په لویدیځه کښې د (پر) ادات استعمالیږی چــه همدا ادات بیا په ختیځه کښې په (په) ویل کیږی .

په ختیځه لهجه کښې د (نــه) لاحقــه راځی چه بیا پــه لویدیځه کښی (څخه) استعمالیږی .

(په ښار کښې) دا عبارت پــه ختیځــه اصطلاح کښې (ښار کښې) ویل کیږی، مثلا ښار کښې وم .

دغه ډېر ویل کېدونکی مصدر (شول) په لویدیځه‌کښې اکثر په (سول) سره ویل کیږی .

سره ددې‌چه په لهجــو کښې تــوپیر شته ، دخــتیځو اولویدیځو لهجوخلك په ښه شان‌سره کولای شی چه‌یوتربله سره ترډیر وخته وګړیږی اوپه مطلب سره وپوهیږی .

پښتو مختلفې اوډېرې لهجې لری‌چه تراوسه پورې‌ټولې په پوره اندازه سره نه دی څېړل شوی .

د (ګریر سون) په کتاب کښې دپښتو لهجو دیوې‌برخی مختصر خواص بیان شوی دی اودهغو نمونې ورکښې راغلی دی مګر پوره معلومات اوکافی مواد ددغو لهجو په باره کښې

دناروېژی (مارگینستیرنې) په‌کارونو کښې ځای شوی دی اوهلته پوره مطالعه کیدای شي .

تراوسه پورې په دې باره کښې کار نه دی شوی چه ادبی ژبه څومره تاثیر په لهجو اچوی، دملی ژبې دپراختیا په وخت کښې دغه تاثیر په ښوونځی، اردو اوپه دایروکښې ډیر قوی دی .

دپښتو هغه قاموس چه دپښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی ددې خبرې ښه مثال دی چه پښتو مختلفې لهجې لری اودنورو ژبو لغات هم ورکښې ننوتی دی .

سره ددې چه گرامری جوړښت مختلف اودلغاتو پانگی پورازنه دی بیاهم دپښتو لهجو نه یوه متحده ژبه جوړه ده، دمختلفو لهجو خلك کولای شي چه یوتربله سره خبری اتری وکړی اویوبل‌ته خپل مطلب ښکاره کړی، مثلا وردگی کولای شي‌چه دوزیرستانی سره خبری وکړی، وزیری کولای شي‌چه دمومند سره وگړیږی، مومند کولای شي چه دمنگل سره‌مرکه وکړی، منگل کولای شي چه قطغنی سره خبرې اتری وکړی،

قطغنی کولای شی چه دشنواری سره مفاهمه وکړی‌اوشنواری کولای شی چه دهراتی پښتانه سره آزادې خبری وکړی .

د خلیل مومندو یا پېښوری لهجـه ختیځې لهجی تـه منسوبه ده، ددې لهجی له خواصونه یودادی چه (ژ) پکښې په (ج) بدلیږی، لکه (ژوند) چه دوی «جوند» وایی، په ماضی کښې دمفرد غایب دپاره مثلا د (راغی) په ځای (راغلو) وایی، د (ورسید) په ځای (ورسیدو) ویل کیږی .

دربط ادات (دی) په دې لهجه کـښې د (دې) غـوندی ویل کیږی، پېښوری لهجه دختیځی ادبی ژبې دپاره اساس گرځېدلی دی .

غلجی لهجه په ختیځ گروپ کښې دویونکو له حیثـه تر ټولو زیاته ده، د (ږ) او (ښ) پـه آوازونـو کښې دالهجه ځانله خپل خصوصیت لری، دضمیرونو په ویون کښی دنورو لهجونه ببلوالی لری، مثلا د (زما) په ځای دوی (دما) وایی، دستا په ځای (دتا) وایی، دتلـل دمصدرنه په مطلقه مـاضی کښې دنورو ختیځو لهجو غوندې (لاړ) وایی چه داصورت بیا په لویدیځه لهجه کښی (ولاړ) ویل کیږی .

باید ووایو چه ډېر لویدیز غلجیان‌کندهاری پښتووایی.

یوسف زایی لهجه دنورو لهجونه په دې کښې امتیاز لري‌چه دوی (ږ) کټ مټ د (ګ) غوندی وایی او «ښ» عیناً دساده (خ) په شان تلفظ کوی، د (څ) توری د «س» غوندې وایی لکه (څوك) چه دوی یې (سوك) وایی. همدا راز «ځ» په ساده (ز) بدلوی او (ژ) په «ج» بدلوی لکه «ژرنده» چه په دې لهجه کښې جرنده ویل کیږی .

د (ته) لاحقه د (له) غوندی وایی، مثلا د «ماته»په ځای (مالَه) وایی، د (په) ادات په دې لهجــه کښې د «پا» غوندی ویل کیږی او د (به) مشهوره علامه د (با) غوندې وایی لکه (خپل پلارته با «به» ورشم) (۱) .

په دې لهجه کښې ډېر آثار لیکل شوی‌دی اوډېرادبیات

---

(۱) دلهجو ددغه اختلاف سره سره بیاهم په لیك دود کښې مهم فرق نشته او (په) او (به) په همدغه متحد معیاری شکل لیکل کیږی .

لری. داپریدیو لهجه یوه له هغو لهجو نه ده چه دختیځو لهجو په منځ کښی پوره بیلوالی لری، د (پلار)په ځای (پلور) وایی، د (ګار) پ، ځای (ګور) استعمالوی، د «لاس» په ځای «لوس» وایی، د «درته» او (ورته) ضمیرونه دوی (دېرته) او (ویرته) وایی، دظرف کلمه (دلته) د «دېلته» غوندې تلفظګوی اوخصوصاً ډېر بنګاره توپیر په دغو راتلونکو ضمیرونوکښې لیدل کیږی: د (زما) په ځای ددوی په لهجه کښې (اېما) ویل کیږی، د (ستا) په ځای (اېتو) ویل کیږی، «دهغه» په ځای پکښې (ایغه) وایی اود (دهغوی) په ځای اېغو ویل کیږی.

دبنګښ لهجه دپښتونستان په لویدیز کښې ویل‌کیږی، ددې لهجې دخصوصیاتو نه د(خلیل مومندو غوندې) دماضی فعل دغایب په صیغه کښې د «و» دتوری زیاتوالی دی مګر دخلیلو په لهجه کښې د «و» توری ضرور زیاتیږی اوپه دې لهجه کښې ضروری امر نه دی کله پکښې خفی «ه» هم د «و» په ځای راځی لکه د(ورسید) په ځای دوی ورسیدو یاورسیده وایی، په دې لهجه کښی «ځ» د (س) غوندی ویل کیږی‌او(ځ)

ورکښې د «ز» غوندې ده، داهم باید وویل شی چه دفعل‌حال دغایب صیغه یعنی (کوی) په دې لهجه کښې (کـی) غوندې ویل کیږی، داهم امکان لری چه دالهجه دخلیل مومندودلهجې یوجز وګڼل شی ․

په لویدیز کښې ترټولو زیاته خپره لهجه دورانی لهجه ده، ددې لهجې ستر خصوصیت په افعالو پـورې د (است) لاحقه ده ـ (تاسی‌ولاړ است، تاسی‌وایاست)، په ماضی فعل کښې داسی ویل کیږی:

(ورسیدی، ځواب یې ورکی.)

د (پر) ادات دلویدیزی لهجې له خصوصیاتو نه دی ، وګوریء چه ګـل پاچا الفت د (پـر) دادات په بـاره کښې څه لیکی :

(که څه هم (پر) او «په» غیر مهمې کلمی ښکاری مګـر دادبی شکل په ښلوالی کښې ددوی اهمیت ډېر لوی دی.)

په دورانی لهجه کښې د (کړل) دمصدر نـه لنډ شکل ډېر استعمالیږی مثلا (راکه!) بې (ړ) ویل کیږی، د «شول»

مصدر د «سول» غوندی ویل کیږی (راسه!) وایی .

ددې لهجې دمتنونو نمونې محمدګل نوری په دوه ټوکه (ملی هنداره) کښې راوړی دی چه په کابل کښې دپښتوټولنې له خوا چاپ شوې ده، ددې دوه ټوکو ټول مطالب قصې اوافسانې دی مګرله بده مرغه‌چه عربی‌توری دلهجوخصوصیت نه شی څرګندولی .

دختکو لهجه یوه مهمه لهجه ده څکه دخوشحال خان نه نیولی ترزمونږ دزمانې پورې دغه قوم ډېر اوښه لیکوال لری، د (ورته) ضمیر په دغه لهجه کښی د (وېرته) غوندې ادا کیږی، په دې لهجه کښی‌هم «ښ» په «س» او «ږ»په ساده (ز) بدلیږی مګر نه دټل دپاره، شخصی ضمیر (زه) د «زې» غوندی او «ته» د «تې» غوندې ویل کیږی، دختکو لهجی‌سره بنوڅی لهجه ملګرې کیږی .

دکاکړو لهجه له بده مرغه تراوسه پوری نه ده څېړل شوې، ددې لهجی دخصوصیاتو نه یودادی چه مجهول (و) په معروف (و) سره بدلوی لکه (تورې سترګې) چه دوی یې په معروف «و» سره وایی .

دمروتو لهجه هم پوره نه ده ـ مطالعه شوې .

وزیرستانی لهجه دښتو له کبله یوه مهمه لهجه ده، دالهجه په ختیز گروپ کښی داپریدیودلهجی سره سرخوری، په دې لهجه کښې معروف (و) په معروفه (ی) بدلیږی لکه (مسود) چه دوی یې (مسید) وایی اومجهول «و» ورکښی په مجهوله «ې» اوړی لکه «مور» چه دوی یی «مېر» وایی یاخلور چه دوی یې خلوېر وایی، د (کښې) لا حقه د (کشی) غوندی وایی چه دالاحقه په ختیزې لهجی کښې د (کې) غوندی اوپه لویدیزی کښې د کی په معروفه «ی» ویل کیږی .

دوزیرو سره دنورو پښتنو راشه درشه څه گرانه غوندې ده لکه چه دې کارته (لوریمر) چه خپل منوگراف یې دوزیری لهجی په باره کښې لیکلی دی اشاره کړې ده. (۱)

---

(۱) څه رنگه چه دنورو پښتنو راشه درشه وزیرو سره لږه ده نوددوی لهجه نگه پاتی شوې ده اونورو لهجوورباندی تاثیر نه دی کړی اوهمدا وجه ده چه وزیری لهجه دنورو پښتنو دپاره څه ناآشنا غوندې ده .   «مترجم» .

نوموړی لیکی: «تقریباً دهرکلی لهجه د بل کلی د لهجی نــه بېله ده، تردې چه دالهجه دومره ګڼه وړه ده چه کله کله یوه کلمه هماغه یوسړی په بېل بېل ډول وایــی مــ؟ ز سره ددې توپیره بیاهم دوه وزیریان یوتربله سره په آزاد ډول خبری اومفاهمه کولی شی ... وزیری لهجه په صرف، په لغاتــو اوحتیپه اصطلاح ګانو او عباراتو کښې په پوره اندازه سره دهغی لهجی ؟ چه دکوهــاټ اوپېښور پــه سرحدونو کښې ویل کیږی توپیر اوبېلتون لری. ؟ چیری دشمالی ځایونــو سړی دوزیری سره چه دواړه ګرځنده خلك نه وی دلومړی ځل دپاره یوځای شی نوپه تکلیف سره به یودبل په خبــرو پــوه شی اودا امــکا ن هــم شته چه په ځینو شیانــو سره ونه پوهیږی مګر دومره خبره شته چه دا دواړه ډېر ژریودبل ژبه زده کولی شی خومانه دامعلومــات نشته چه ګــوندی دبلی سیمی کوم پښتون به وزیری لهجه زده کړی وی اوپه هغی به ګړیږی) .

تراوسه پورې تقریباً د ځاځیو، ځدرانو اومنګلوپهلهجه

کښې کوم معلومات نه ؤو مگر په ۱۹٦۱ کال کښې د کــابل مجلې په (٥٠١) گڼې کښې دلوهړی څل دپاره یوه اوږده‌مقاله دمحمدصدیق روهي په قلم (دخوست محلي لهجې) چاپ‌شوه، ددې مقالې نــه معلومیږي چه دا لهجه پــه (واویــز) گــروپ ورگډیږي یعنې الف پکښې په (و) بدلیږي لکه (کتاب) چــه دوی‌یې (کتوب) وایي او (لاړ) په لوړ تلفظ کوي. برسېره په دې ددې لهجې خلك مجهول (و) په مجهوله (ې) بدلوي لــکه «گوره» چه دوی یې (گېره) وایي اومعروف (و) په‌معروفه «ی» بدلوي لکه (درومي) چه دوی یې (دریمي) اداکوي یالکه «نوم» چه دوی یې «نیم» وایي (۱) .

---

(۱) دښاغلي اسلانوف دغه مقاله یوه درنه علمي مقاله ده اوپه لهجو کښې یې زیات لټون کړی دی.که څه هم‌په‌څینو مثالونو کښې ورسره موږ اختلاف لرو مثلا دخوست‌په‌لهجه کښې پــه (و) باندې دالف او په (ی) بــاندې د «و» بدلونــه دوزیرستان او اپــریدو دلهجو مهــم امتیاز دی چه دخوست لهجه هم دهغو تابع ده اوکوم ځانله اختصاص نه لري .
(رشتین)

دتهــولو پښتنو دلهجو نه وانیځي لــهجه زیات ښیلتون لري تر دې چه مار ګنستېرن لیکي چــه دالهجه امــکان لر ی چه یوه بله مخصوصه ژبه وی .

په ۱۷٤۷، ع کال کښې چه د کــندهار ښار دافغانستان پایتخت شو له هماغه وخت نه داتلسمی پیړی ترآخره پوری دتهولو جنوب لویدیزو پښتنو دپاره کلتوری او اقتصادی مرکز وګرځید ، دورانی لهجه په دغه وخت کښی قدم په قدم وسیعه اوپراخه شوه؛ دقومی لهجی نه یــې دتهول کــندهار د خاورې لهجی ته یې ارتقا وکړه .

احمدشاه بابا دکندهار په ښارکښی قومونوته په بیلوبیلو کندیو کښی ځایونه ورکړل (مثلا ترنن ورځی پوری دانــوم شته دبامیزو کوځه) .

دتهول ښار لهجه دورانی لهجه شوه په کومه چه په خپله احمدشاه بابا ګړید، دپرو لویدیزو غلجیانو کندهاری لهجه ومنله ، مثلا هغه لوړی پښتو درسی کــتابونه چه مــولوی صالح محمدخان چه په خپله غلجی دی لیکلی دی هغه په کند هاری

(دورانی) لهجه دی لکه چه دا مطلب په خپله مولف دلومړی کتاب په سریزه کښې څرګند کړی دی مګر اوس په افغانستان کښې په زیاته اندازه غلجیی لهجې هم پرمختګ کړی دی اواستعمال یې ډیردی، ددی خبرې دلیل دانه دی چه ګوندې ډیر لیکوال او ژورنالیستان غلجۍ لهجه لیکی اوددې لهجې ښښتنان دی بلکه دلیل یې دادی چه پایتخت (کابل) په داسې سیمه کښی پروت دی‌چه شاوخوا ورنه زیات غلجی قومونه پراته دی اوپه خپله په ښار کښې هم ډیر اوسیږی .

د یوه ادبی فورم په جوړیدنه کښې د دواړو لهجو دخصوصیاتو یوځای کیدل یوضروری امر دی اودادی مونږ وینوچه ختیز پښتانه د (یی ء) په ځای (یاست) او د «په» ادات په ځای «پر» وایی او همداسې نور . دلویدیزی پښتو خصوصیات اوس په ختیزی کښې رواج لری اوله بلی خوا لویدیز پښتانه هم دختیزی لهجی دخصوصیاتو نه استفاده کوی مثلا د (ښخه) په ځای د (نه) لاحقه استعمالوی .

باید وویل شي چه دلویدیزی ادبی پښتو اساس دوراني لهجه ده لکه چه دختیزی ادبی پښتو اساس پېښوری لهجه ده .

د صالح محمد خان درسي کتابونه، دپنزل گرامر اودشوروی افغان پیژندونکی لیبیدیف گرامر لویدیزه لهجه معرفي کوی اودبدیعی نثر نموني يې دبېښوا، زمریالي اونورو په آثارو کښي دی او دقاضي رحیم الله خان دوه کتابونه دختیزی پښتو دپاره خدمت کوی اود بدیعی نثر نموني يې دمنشي احمدجان اونورو په آثارو کښي لیدل کیږی .

افغان ملت دخپلو خاصو تاریخی شرطونو له مخه جوړ شوی دی، مونږ په څرگند ډول نه شوويلای چه د (پښتون اوپښتو) نومونه کله پیدا شوی دی خو هغه‌یادداشتونه چه دلومړی ځل دپاره زمونږ گوتوته راغلی دی اوددې قوم یادونې پکښي شوی دی هغه د شپږمې عیسوی پېړۍ سرحدته رسیږی .

دشپاړسمی پېړۍ په کتابونو اوآثاروکښي د(پښتونخوا)

ذکر ډېر راغلی دی، پښتونخوا دپښتنو سیمې یا هیواد تـه وایی، نورو ملتونو ټولو پښتنوته (افغان) وایه او اوس هـم افغان ورته وایی .

دپښتنو تاریخ اودژوند کارنامې‌یې په لومړیو اومنځنیو پېړیو کښې په کافی اندازه سره نه دی څېړل‌شوی، شورروی پوهانو په دې نژدی وختونو کښې دپښتون ملت دجـوړېدو مسایل ترکتنې لاندې نیولی دی اوددوی دتـاریخی اړخونـو په څېړنه مشغول دی .

د دوه (انگلو ـ افغان) جـگړو په نتیجه کښې پښتون ملت ۱۹ پیړی په آخر کښې ټوټې اوپه دوه برخوووېشل‌شو، برسېره په دې له ډېری مودې څخه قبایـلی فـرق‌اوبیلوالی منځ‌ته راغی چه بیا په تدریج سره دوی په عمومی اقتصادی پرمختگ کښی ورگډ شول مگر دغه پرمختگ داستعمارچیانو دېرله پسی حملو په اثر وځنډېد، د دریاب د تجارتـی لاری بندیز دپښتنو په اقتصادی انکشاف ناوړه اثـر وکـړ اوهم دپښتنو په‌خاوره انگلیسی سیـا سـت دغـه نـو مـو ړ ی پرمختگ ته لوی تاوان ورساوه .

دغو پورتنیو علتونو لکه چه دپښتنو اقتصادي پرمختګ اوقومی جوړښت خراب کړ دغه شان یې ددوی دملی ژبې جوړېدنه هم ویجاړه کړه .

دېرې پېړی د پښتنو دسیمې دولتی ژبه فارسی وه، ددې ژبې رول هغه وخت ډېر زیات شو چه د۱۸ پېړۍ په آخر کښې دافغانستان پایتخت دکندهار نه کابل ته رانقل شو مګر دومره خبره ده چه لاپه هماغه وخت کښې داسې سببونه موجود ووچه دملی ژبې (پښتو) دجوړښت سره یې کومک کاوه .

په دولسمی پېړۍ کښې پښتو زیات ادبیات لرل چه توری او حروف یې د عربی او د خوارزم د مړې ژبې نه مخالف وو .

دپښتنو دفولکلور ډېرښت اودعشقی شعرونو زیاتوالی لا اویا کاله وړاندې ډارمستېټر یاد کړی اوستایلی دی .

داوه لسمې پېړۍ دپښتو دادب تاریخ مونږ ته داسې نومیالی اووتلی شخصیت را په ګوته کوی لکه خوشحال‌خان

ختټك، دی یوازې شاعر نهٔ بلکه جګړن هـم ؤ، دی دپښتنو دیووالی اواتحاد سخت طرفدارؤ، دده آرزو یـوقرن وروسته احمدشاه بابا پوره کړه، احمدشاه بابا پښتانه قبـایل سره یوکړل اوپه ۱۷٤۷ کـال کښې یې د پښتنو دولت منځ تـه راوویست او قبایلی تفرقوتـه یې خـاتمه ورکړه، احمدشاه دشعر په نړۍ کښې دخوشحال خان تابع اوپیرو دی .

پښتو ادب په شپاړسم او اوه لسم قـرن کښې‌پـه مخصوص ډول سره وده اوپرمختګ وکړ ، ددې انکشاف یـوه بـرخه دروښانیانو په نهضت اوحرکت پوری اړه لری، ورپسې‌داسی شاعران لکه خوشحال خان اورحمان منځ‌ته راغلل چه ددوی د آثارو مننه ترنن ورځـی پـوری په پـرله پسی ډول سره دشاعرانو له خوا کیږی .

دشپاړسمی نه تراتلسمی پیړۍ پورې دپښتو ادبی ژبه باید چه غور سره وپلټل شی اودمختلفو اړخونو څیړنه یـې ضروری ده. اوهم یې متنونه چه په عربی خط لیکل شوی دی اوربدلوته اړدی، خصوصاً بیا د (خیرالبیان) هغه خطی‌کتاب

چه دوهم ځـل مونـدل شوی دی او دهغـه وخت مخصوص دایرةالمعارف دخوشحال خان (دستار نامه) بیا پوره کـتنه غواړی که څه هم دستار نامه نسبتاً په ساده او آسانه ژبـه لیکل شوی ده .

دهغه وخت ادب داسی شاهدی ورکوی: لـومړی داچه دهغه‌وخت‌دلهجوتوپیرلږ،څرګند شـوی دی او دوهـم دا چـه دغه توپیر دقومونـو په مـنځ کښې د کـلتوری مبادلی مخه نه ده نیولې .

دشپاړسـم او اتلسم قـرن دادبی پښتـو (تحـر یـری) څېړنه اوپلټنه باید دیوې ډلې پښتنو پوهانو له خواپه تدریج سره عملی شی، دهرپخوانی لیکوال دکلام لغوی اوګـرامری خصوصیات په مفصل ډول سره تجزیه اوڅیړل شی، داکار شروع شوی دی لکه دخوشحال خان خټك دکلام دګـرامری خصوصیاتو په باره کښې دلومړی ځل دپاره یوه مقاله په‌کابل مجله کښې نشر شوه. بنایی چه دغه قیمتی کـار ژر تر ژره سرته ورسیږی .

داوه لسمی پېړۍ نه راپــه دې خــوا د ختیزو پښتنو تجارتی او کلتوری مرکز پېښور په خپل انکشاف شروع وکړه اودلویدیزو پښتنو اقتصادی، سیاسی اوکلتوری مرکزکندهار له اتلسمی پېړۍ څخه په خپل پر مختګ پیل وکړ، دکندهار دښار اوسیدونکی اساسا دورانی دی‌اوپه پښتو ګړیزی،دنورو قومونو نمایندګانچه دوی سره راشه اودرشه لری هغوی‌هم ددورانی لهجی خصوصیات استعمالوی .

باید وویل شی چه لویدیز غلجیان‌مثلاخټک‌هم کندهاری پښتو وایی لکه چه ځینی پوونده غلجیان دالهجه وایی .

په اتلسم قرن کښې په دورانی حــکو مت کښې پښتو په اردو اوعسکری مرکزونو کښی حکمرانی لرلــه، څه موده پخوا چه په پېښور کښې داحمدشاه دقضایی چارو دلاسی‌خط کتاب وموندل شو هغه په پښتو اوپه کندهاری لهجه ؤ (۱).

تقریباً دیوې پېړۍ په موده کښې (داتــلسمی آخر اود

---

(۱) ښایی چه دده مطلب احمدشاهی فتاوای وی .

نونسمی سر) دپښتو ادبی آثارو ماتی وکړه مګر فولکلور اوعشقی اشعارویې ادامه درلوده .

دنو نسمی پیړ ی په دوهمی نیمایـی پـه پیښـو ر کښې پښتو ادبیات بېرته راژوندی شول، ددې ادبیاتو دانکشاف سره په هند کښې دلیتوګرافی ددستګاه پیدا کیدلو زیات کومك وکړ .

دشلم قرن په اوایلو کښې په افغانستان کښې دمورنی ژبی پښتو سره علاقه قوی شوه، داعلاقه دپښتنو دملیویښتیا اوبیداری سره مستقیمه رابطه لری. دپښتنو ددېملی ویښتیا اوحرکت یوشاهد دادی چه دوی هغه تللی خپلواکـی بېرته لاس ته راوسته اودننه پـه هېـواد کښې یې یولړ اصلاحات وکـړل .

په ۱۹۰۳ ع کـال په کـابل کښې دلـومړی ځل دپاره یومنځنی مکتب تاسیس شو چه دملی منورینو په راپیداکولو کښې یې کومك وکړ .

په سراج الاخبار کښې چـه دیومشهور پوهاند افغان

محمود طرزی ترکتنی لاندې نشرېده دپښتو ډېر مواد پکښې نشریدل .

په ۱۹۱۶ کال په کابل کښې دپښتو لومړی درسی کتاب په لویدیزه لهجه دمولوی صالح محمد خان له خوا نه چاپ شو .

په ۱۹۱۹ کال کښې چه پښتنو خپلواکی لاس ته راوسته نودې کار دمملکت دانکشاف دپاره عموماً اودکلتوری چارو دپرمختګ دپاره خصوصاً ښه مناسب شرطونه برابر کړل اوهمېې دملی ژبی پښتو سره علاقه قوی کړه .

له دغه وخت نه راپه دې پلو دمکتبونوشمېر مخ پرزیاتیدو دی، درسمی معلوماتو له مخی په افغانستان کښې په ۱۹۴۱- ۱۹۴۲ کلونو کښې ۳۳۱ ابتدایی اومنځنی مکتبونه موجودوو چه په هغوکښې څلور شپیتو زرو شاګردانو تحصیل کاوه اوپه ۱۹۶۰ - ۱۹۶۱ کلونو کښې ۱۰۵۵ مکتبونه جوړ شول چه دشاګردانو شمیریی ۱۶۵۵۶۹ ته رسید .

په ۱۹۳۱ کال په افغانستان کښې (دکابل پوهنتون)

جوړ شو ، په مملکت کښې دا لومړی عالی پوهنتون ګڼل کیږی .

دخپلواکۍ دګټلو څخه وروسته په پښتو ژبه یولړ اخبارونه اومجلې راووتلی .

په کابل، کندهاراوجلال آبادکښې دپښتو درسی کتابونه چاپیدل، دخپلواکۍ دجنګ په وخت کښې په ۱۹۱۹کال کښې ډیرو پښتنو په اخبارونو کښې پښتو اشعار چاپول اویوچټک حرکت روانؤ. د (اعلیحضرت) محمد نادرشاه دپادشاهۍ په وخت کښې دپښتو ژبې تعمیم اوانکشاف د پاره ځینی موسسې جوړې شوې اودا اقدام څکه وشو چه پښتو ددولتی ژبی په حیث پیژندل کیده. ددغی ژبی د انکشاف ضرورت اوحتمی پرمختګ داعلیحضرت محمدظاهرشاه ددورې په دولتی پرګرام کښې په ۱۹٤۳ کال کښې شامل شو، په دغه کال په کندهار کښې (پښتو انجمن) جوړ شو ددغه انجمن له خوا پښتو مجله خپریدله اوهم یې دوه ټوکه پښتو خود آموزه دفارسی ژبو دپاره چاپ کړل .

په ۱۹۳۶ کال کښې پښتو ددولتی اورسمی ژبی‌په‌حیث اعلان شوه، دپاًدشاه په فرمان کښې ټول حکومتی‌کسان‌دپښتو په زده کړه مکلف شول اودپښتو رواجېدل په دولتی دایــرو کښې دفــارسی سره یو ځــای ضروری وښودل شو. پښتو قدم په قدم سره دلیکنې په کارونو او رسمی ځایو نــو کښې عاموالی پیدا کړ، په ټولو مکتبونو کښې دپښتو ژبې تدریس جاری شو اوپه ټولو وزارتونو اوموسساتوکښې دپښتورسمی کورسونه جوړ شول چه وظیفه یې ددغی ژبې پراختیااودرسی ښودنه ده .

په ۱۹۳۷ کال کښې دکندهــار اود کــابل پښتو ادبی انجمنونه سره یوځای شول اوپښتو ټولنه ورځخه جوړه‌شوه، دپښتو ټولنې وظیفه اوهدف خلکوته پښتو ورزده کول،پښتو عامول اوپښتو ادبیاًتوته انکشاف ورکول دی .

له ۱۹۳۶ کال څخه راهیسی یولړ اخبارونه یوازې پــه پښتو ژبه چاپیږی اوهغه خپرونې چه په فارسی ژبه دی هلته هم دپښتو یوه برخه شته .

له ۱۹۴۰ کال څخه راهیسی ادبی‌اوبدیعی (کابل مجله) په پښتو نشریږی دامجله دپښتو اکاډیمی ارگان دی، دې‌مجلې دپښتو لیکوالو اوددوی دکارونو په یووالی اورا ټولولو کښې ډیر مهم رول لوبولی دی او لوبوی یې.

له ۱۹۴۳ کال‌څخه راهیسی دکابل راډیوپه خپل‌فعالیت شروع کړی ده چه په پښتو اوفارسی نشریات کوی.

په ۱۹۴۴ کال کښې دکابل په پوهنتون‌کښې دادبیاتوفاکولته پرانستل شوه، دغې فاکولتې ډیر ادیبان اوپوهان منځ ته راوویستل .

له ۱۹۴۹ کال نه راهیسی په پښتو اوفارسی په ډیرو ټوکونو کښې افغان دایرةالمعارف (آریانا) چاپیږی.

دمطبعې دکارونو انکشاف او پرمختگ ته ډیره توجه شوی ده، په مرکزی برخو کښې په تدریج سره لیتوگرافی چاری په تیپو گرافی بدلې شوې چه‌په مطبوعاتی‌کارونو کښې تیزی پیداشی اودکتابونو اونورو نشریاتو اندازه زیاته شی.

په عمومی ډول‌سره دمملکت دتیزاقتصادی اوکلتوری‌پرمختگ

له کبله په دې شملو کلونو کښې یوه معلومه نتیجه دافغان‌ملت
لاس ته ورغلې ده .

له ۱۹۳۷ کال څخه راپه دې خوا پښتو ادب یوښکاره اومحسوس موفقیت اوکامیابی ته رسیدلی دی، د اشعارو دانکشاف سره دنثری نوعی انکشاف اوپرمختګ هم روان‌دی، قصې په‌کښې پیداشوې، نکلونه اوافسانې په‌کښې‌لیکل کیږی اوپه دې وروستیو کلونو کښې دلوموړی ځل دپاره دپښتنو لیکوالو رمانونه دنړی، مخ‌ته راووتل ډرامه نویسی په کښې منځ ته راغله او په پوره اندازه سره پښتانه لیکوال پیدا شول .

دښوونځیو انکشاف، دراډیو نشریاتو اودډرامو لیکلو دادبی ژبې او داولسی لهجو ترمنځ تناسب ټینګ‌کړی دی .

افغانی لیکوالو اوعالمانو څوځلی دادبی ژبی اودپښتو دلهجو دتناسب په باره‌کښې غونډی سره‌کړی اودامسایل‌یې منځ‌ته رااچولی دی، په دې موضوع کښې نوی‌کار په ۱۹٦۱ کال کښې دکابل مجلی په ٤۹۲ ګڼی کښې د (معیاری‌پښتو)

ترعنوان لاندی مقالــه ده، په دې مقالــه کښې ویل شوی دی «چه دټولو نه لومړی باید دادبیاتو اصل منبع وپلټواوزده یې کړوچه هغه دملت ژبه ده، باید په پــوره معنی سره دپښتو لهجې زده کړو اوله هغو څخه یوه معیاری لهجه غوره کړو».

دڅېرو ښووڼځیودجوړېدو،دراډیو دنشریاتو اوپه‌عمومی ډول سره دخلکو دراشه او درشه له برکته دادبی ژبې اولهجو په منځ کښې اشتراك سره قوی شوی دی مگر دلته داهم باید ووایو اوپوه شوچه کــومه محاوره چه پــه وړو کتوب کښې زده شوی ده هغه په ټولــه معنی سره ساتلــی پاته شوی ده اوعادات نه ځی دمثال په ډول داسی لیکوال او دپــښتو ژبــی ادیب لکه گل پاچا الفت په محاوره کښې «کیی» وا یې او پــه لیك کښې بیا ددې کلمی ادبی شکل «کوی» لیکی :

په ۱۹٤۲ په کابل کښې دپښتنو لیکوالو اوپوهانو یوه جرگه جوړه شوه دوی تصمیم نیولی ؤ چه یو معلوم معیارمنځ ته راولی‌او دلیك دودقواعد آسان‌او ښه کړی.دوی‌کوښښ‌وکړ اودمفرد مذکر ـ غایب د پاره یې چه مختلف شکلــونه لــری

يوشكل انتخاب كړ اونوريې پرېښودل مثلا د (ليدل) دمصدر نه (وليد) شكل انتخاب شو او دخليل موىندو لهجه (و ليدو اودكندهار لهجه (وليدی) په ځای پاتی شوې، مـگر دجمعی مخاطبی خاتمی (است) او (يیٔ) مساوی انتخاب شوی او په ليكلو كښې دواړه صورته روا دی لكه (پښتو واياست، پښتو وايیٔ). د ١٩٤٨ كال په اگست كښې همدا راز يوه بلهجرگه جوړه شوه، داخل پهكښې پښوری ليكوال هم شامل وو،ددې جرگی غـرض اوهدف داؤچـه د دواړو لهجو نژديوالی سره راولـی .

دريمه جرگـه د ١٩٥٨ كال داگست پـه مياشت كښې په كابل كښې وشوه، داخلدجرگی موضوع ليكدوداوگرامری مسايل وو، داپيره په دې جرگیكښې په خپله دپېښور دپښتو اكاډيمی مشرهم گډون كړیؤ، دجرگـی دتصميم په اساس په يولړ ځايونو كښې دختيزی پښتو شكل ته ترجيح وركړ شوې ده، شك نشته چه افغانی ليكوال اوپوهان په دې باره كښې د مشكلاتو سره مخامخ دی، يوه كلمـه چه دوه يادری

شکله ولری خنګه بــه مشکل نــه وی مثلا (ورځ) او (روځ) (لمر) او (نور) اوداسی نور مثالونه درواخلــه، مــګر په دې کښې هم باید شك ونه شی چه افغانی لیکوال دې موضوع ته متوجه‌دی اوقدم په قدم به دامشکلات لری کړی اویوه متحده ادبی ژبه اومعیاری پښتو به منځ ته راشی .

په ۱۹۵۲ ــ ۱۹۵٤ کــلونــو کښې پښتو ا کاډ یمــی (پښتو ټولنی) یو ستر قاموس پــه دوه جلــده کښې پښتو په فارسی چاپ کړ، په دې قاموس کښې دلــویدیــز اوختیز دواړه لهجې راوړل شوی دی اود دواړو لهجــو خصوصیات ور کښې قید شوی دی اوبیا په ۱۹۵٦ــ۱۹۵۸ کــلونو کښې بل ستر قاموس فارسی په پښتو دنوموړی اکــاډیمۍ له خوا نه چاپ شوچه دلهجو خصوصیات پکښی ځای شوی دی .

په اوسنی وخت کښې دکابل ښار دافغانــی ملی ژبــی په جوړیدو کښی مهم رول لوبــوی ځــکه په دې ښار کښی دپښتنو دمختلفو قبایلو خلك اوسیږی .

ډیر لوی کار د هغه ګــروپ په غــاړه دی چه نومونــه

اواصطلاحات وضع کوی. ددوی وظیفه داده چه دولتی، علمی اوتخنیکی اصطلاحات ږدی، دخارجی اواقتباسی کلماتوپه ځای پښتو اصطلاحات انتخابوی .

په دې شلو وروستیوکلونوکښې دوه ځلی دپردیولغاتونه دپښتو دسوچه والی دپاره کوښښ وشو، لومړی ځل داکوښښ ددوهم لوی جنګ په وخت کښې ؤ اودوهم ځل تقریباً لس کاله وړاندی ؤ .

دژبې سوچه والی دپردیو هغو لغاتو نه چه معنی یې دعامو خلکو دپاره ښکاره نه وی یوطبیعی کار دی مګرکله کله داسی پیښیږی چه مثلا دعربی کلمی په ځای دپښتو کلمی پیدا کېدل سخت او مشکل شی . په دې موضوع کښې ګل پاچا الفت اصل حقیقت ته رسیدلی دی او داموضوع یې حل کړې ده، دی لیکی :

(ځینی وایی پښتو باید سوچه کړو . پردی لغات ترې نه وباسو او یوتکی فارسی یاعربی په کښې پری نږدو .
دانظریه په ډېر افراط بناده اوداکار کیدونکی نه دی، په

دنیاکښې داسې ژبه نشته چه پردی لغات پــه کښې نــه وی اونیلی اوریښی یې له نورو ژبو سره تــړلی نــه وی، جهان اوس دیو کور غوندی دی اودملتونوفرهنگی اواجتماعی‌تعلقات ورځ په ورځ زیاتیږی، اوس دهــرچاغږ دبل غــوږته رسیږی اوناآشنا آوازونه له یوبله آشنا کیږی، هره ژبه له بلی نــه څه اخلی اوڅه ورکوی، داولسونو دګډ ژوند سیاست په ژبو باندی هم تاثیر لری اوپردی لغتونه خپلیږی، هغه وخت چه هیوادونه یوله بله ډېرلری وو او اولسونه به یودبل په ژبه ښه نه پوهیدل بیاهم په ژبو کښې دخیل کــلمات موجــودوو اودلغاتو په نړی‌کښې معرب،مفرس، مفغن الفاظ پیداشویوو، نواوس داڅنګه کیدای شی چه په پښتو ژبه کښې دې پردی لغات نه وی. هغه نوی معنی‌ګانی اونوی‌مفهومونه چه په‌جهان کښې اوس را پیداکیږی طبعاً پــه پښتو کښې نوم نــه لری اودانشی کیدای چه ټولوته دنوو اختراعاتو په شمول‌په پښتو ژبه کښې نوی نومونه پیدا کړو .

که څوك په دې فکر کښې وی چــه مونــږ دې له نورو

ژبونه څه نه اخلو او يوازی پښتو لغتونه دې‌استعمالـوو ددې معنی داده چه خپله ژبه دې محدوده وساتو او خپل فرهنګ دې په ډيرابتدايی حال پريږدو، دافکر بايد له مغزونه وباسو او هيڅ کله داونه غواړو چه په پښتو کښې دې‌دخيل او مفغن کلمات نه وی مګر ددې معنی دانه ده چه مونږ به‌دپښتو موجود اومستعمل لغات غورزوواوپه ځای‌به يې‌پردی‌لغات بی‌ضرورته خالی دتفنن دپاره راوړو، ځکه چه داکار ژبی‌ته زيان رسوی بلکه ژبه دزمانې په تيريدو له منځه باسی ...) .

دپورته اوږدی وينانه داسی نتيجی په لاس راځی :

١ـ دافغان ملی ژبې جوړښت اوانکشاف دخپلو خاصو شرطونو لاندې منځ‌ته راغلی دی، يعنی په تيره زمانـه کښې دځينی علتونو له کبله دغه دپښتو انکشاف سستۇ اويوعلت يې داۇ چه دمملـکت اقتصادی وضعيت خراب ۇ، بل داچـه دپښتنو قبايلو په منځ کښې دبی‌پروايی اوبيلوالی پخوانـی عادات موجود ۇو، دريم داچه دنونسم قـرن پـه آخر کښې

استعمار پښتانه دوه ټوټې کړل اوبل‌داچه یوازی دفارسی‌ژبی نه ددولتی ژبی په حیث استفاده کیده .

۲ـ په اوسنی وخت کښې د حکومت یولړ اقدامـاتو دبادشاه د ۱۹۳۶ کال فرمان چه پښتویې‌ددولتی ژبی‌په حیث اعلان کړی‌ده، دمملکت داقتصادی اوکلتوری چارو پرمختګونو اودپښتنو بیداری ـ دې ټولو علتونو په کافی اندازه دپښتو رواجېدوته پراخی ورکړی ده .

۳ـ داقتصادی اوکلتوری ګړندی جریان له کبله دپښتو ټولی لری اونژدی سیمی سره په تماس کښې شوی دی چـه دې کار په زیاته اندازه سره دپښتو ادبی ژبه اولهجی یـې یوتربله سره نژدې کړی دی .

دوهمه برخه

پښتو ادب

دافغانستان ادبیات دډېرو پېړیو په اوږدو کښې په دوه ژبو پښتو او فارسي مخ په وړاندې تللي دي اوپه دواړو ژبو کښې پخواني عنعني اوذخیرې لري .

پښتو ژبه ډېر وخت دولتي نه وه نوځکه یې دتحریري ادبیاتو دانکشاف په لارکښې ستر خنډ موجودؤ. هو! پښتو دفولکلور اوشفاهي آثارو له حیثه پوره غني ده او تـراوسه پورې افغاني لیکوال او شاعران د دغه فولکلور نه استفـاده کـوي .

دنوي ادب اساس اوبنسټ دشلمې پېړۍ په سر کښې

کېښود شو، دغه وخت په افغاني ځلميانـو کښې اجتماعـی حرکت اونهضت پیدا شوی ؤ، ددغو افغاني ځلمیانو دحرکت مشر اوایدیالوگـك محمود طـرزیؤ (۱۸٦۷ ـ ۱۹۳۵)، دی یووتلی اجتماعی شخص،عالم اولیکوالؤاوددهنونو دروښانولو تبلیغيې دسراج الاخبار په پاڼوکښې کاوه .

محمود طرزی او همدارنگه دده شاگردانو اوهمکارانـو لکه غلام محیالدین افغان (۱۸۹۱ ـ ۱۹۲۱)، عبدالهادی داوی (۱۸۹۵)، صالحمحمد (۱۸۸۸ ـ ۱۹٦۰) او نورو دنوی فکر اوبیداری اساس ایښی دئ، دوی غوښتل چه افغاني ټولنـه دجهاني کلتوری دترقۍ اودعلم اوپوهې دپرمختگ څخه خبره کړی، دوی دمعارف اوعلم خواته خلك رابلل، دملی حاکمیت دمفکورې طرفداری يې کوله اود افغانستان دپاره يې سیاسی خپلواکی غوښته .

دپښتو بدیعی اوهنری نثر په افغانستان کښی دشلمې پیړۍ پـه سر کښې راپیدا شو، ددغه نثر مـوسس مولوی صالح محمد کنړ کیږیچه په ۱۹۱٦ کالکښی يېیوهمجموعه

(دپښتو لومړی کتاب) چاپ کړه، دپښتو لومړيو نثرونو تعلیمی اوتبلیغی رنګ لاره .

په ۱۹۱۹ کال کښی سیاسي خپلواکی او اقتصادی اوکلتوری اصلاحاتوله راتلونکی ادب‌سره چه دوخت‌دغوښتنو سره سمؤ، پوره کومك وکړ .

په ۱۹۳۱ کال کښي دپښتو اوفارسی ادبیاتو دانکشاف په غرض په کابل کښي یوه ادبی ټولنه جوړه شوه، په ۱۹۳۲ کال په هرات کښی ادبی‌کلوپ پرانستل‌شو اویوکال‌وروسته په کندهار کښي دپښتو ادبی ټولنه جوړه شوه .

په ۱۹۳۶ کال کښي ددولت دمخصوص فرمان په اساس پښتو دافغانستان دولتی اورسمی ژبه شوه چه‌دي کار دژوند په ټولو اړخونو کښی دپښتو دعاموالی اوپراختیا سره‌په‌زیاته اندازه کومك وکړ، له دغه وخت نه راهیسی پښتو ادبیات په تېزی سره مخ په وړاندی درومی، ډیري قصی‌یکښي چاپ شوي چه اکثره يي عبرتی رنګ لری او دژوند سره نژدې تماس لری .

دافغانستان اوسني ادب په هيواد کښې دليکوالو ملي ايديالوژي څرګندوي، په دغه ادب کښې دوطني ميني، داستعمار دمخالفت اودفکرونو دروښانتيا سره سره ملي مفکوره هم موجوده ده .

په افغانستان کښې دادب تر ټولو خپره اوزياته نوعه اشعار دي اونثر دتشکيل اوجوړېدو په حال کښې دي، په نثر کښې مهم ځاى قصو نيولي دي، همداراز منثور ادب وسعت پيداکړى دى اوپه دې وروستيو کلونو کښې اجتماعي نکلونو اودژوند داستانونو مهم ځاى نيولى دى.

په اوسني ادب کښې مختلف بديعي اوهنري جريانات اوتمايلات موجود دي، له دې جملې نه په يوه جريان کښې کلاسيکي، رومانتيکي اورياليستيکي عناصر شامل دي، ددغه جريان نمايندګان هغه ډېر مشهور ليکوال اومنورين دي .

ددې وروستيو کلونو په ادب کښې په ښکاره ډول سره درياليزم او واقعيت بينۍ خواته تمايل ليدل کيږي.

خورا لوى اوسني ليکوال ادبيءګرته ديرش پنځه‌ديرش

کاله وړاندی داخل شوی دی، ددوی دآثارو هدف دادی چه دهیواد دمنځنیو پیړیو وروستهوالی اود ملاکی اغیزې لهمنځه یوسی او هم دپوره دیمو کراتیکی ټولنی په شرطونو کښې دنوی ژوند آرزو لری .

دافغانستان داوسنی ادب لـه مشهورو لیکوالو څخه عبدالرؤف بېنوا دی، دی شاعر ، لیکوال، ډرامه لیکونکی، دفولکلور جمعه کوونکی ، دکلاسیکی اشعارو پلټو نـکی،ادب پیژندوکی اودتاریخی څېړنو مولف دی .

دده په آثاروکښې ترټولو مشهوراثر د(پریشانهافکارو) سلسله ده چه دشعر اومنثور شعر پـه لباس کښې منځ تـه راغلـی ده، داسلسله دافغانی مطبوعاتو په پاڼـو کښې پـه (۱۹٤۷ ـ ۱۹٤۹) کښې چاپېده اوهم په ۱۹۵۷ کال کښې په جلا ډول سره چاپ شوه .

په ۱۹٤۷ کال کښې دده یوه ډرامه (د کلورنځور) چاپ شوه، په ۱۹۵۸ کال کښېدده یوخوخوونکی ډرام(زوړگناهگار) چاپ شو چه اوسنی افغانی ژونـد یې څرگنـداوه اوتنقیدی رنگ یې درلود .

دبینوا په نثری آثــاروکښې (دزړه خواله) هم شهرت لری چه په ۱۹۵۸ کال کښې چاپ شوی‌دی. بینوا په۱۹۱۳ع کال کښې زیږیدلی دی .

د اوسنی ادب بل لوی لیکوال گل‌پــاچا الفت دی .دی په مفکوره، زیباپســندی‌ اوښایست خوښونــه کښې دبینوا سره ډیر نژدی دی، دی‌که له یوی خوا شاعردی له بلی‌خــوا زبردست لیکوال هم‌دی، دپښتو ادب په سبکونو اوتاریخ‌کښې دده آثار ډیر شهرت لری، په شعرکښې دده‌دری آثاره چاپ شوی دی (دپسرلی نغمی ـ ۱۹٤۱)، (غوره اشعار ـ ۱۹۵۵) او (دزړه وینا ۱۹٦۲) اوهم په نثرکښې ډیر تالیفات لری .

الفت ترټولو زیات دفلسفی اشعــارو خښتن دی، دده داشعارو په وروستی‌ مجموعه (دزړه وینا) کښې یــوه نــوی موضوع نظرته راځی چه هغه دسولې آرزو اودملتونوپه منځ کښی ددوستی‌ ټینگول دی. کــه څه هم دالفت شعر زیــات تخیلی اوتفکری دی مگر اساساً وطنی احساسات‌ښکاره‌کوی.

غوره نثرونــه چــه دلیریك آثــارو یوه وړه مجموعه ده

دمنثور ادب نوعې‌ته منسوبه ده، ددې مجموعی زیاته برخه دشرقی عنعنې په تمثیل لیکل شوی ده چه اوسنی موضوعات ورداخل شوی دی .

دالفت دآثارو ممیزه داده چه زیات‌یی تنقیدی رنګ اوهدف لری، دی د بی‌سوادی او ناپوهی په مقابل کښې نشریات کوی اوداجتماعی بې‌عدالتی اوبې انصافی سره جګړه کوی .

دی په دی عقیده دی چه باید تنقید دهغوکونینو غوندې وی‌چه خوږ پوټکی لری. دالفت دتولد نیټه (۱۹۰۹) ده .

په اوسنی ادب کښې قیام‌الدین خادم هم څرګند مقام لری. دی‌هم لکه بینوا اوالفت یوازې شاعرنه دی بلکه لیکوال، ادب پیژندوکی او بشر پیژندونکی دی ، ده د خپل سفر مشاهدات (څوورځی په شمالی کښې) په ۱۹٤۱ کال‌په اصلاح کښې په مسلسل ډول خپاره کړل، په دغومشاهداتو کښې په رښتیانی ډول سره افغانی ژوندتمثیل شوی‌دی، په هماغه کال دده یوه مجموعه (نوی ژوند) چاپ شوه، په دې مجموعې

کښې مضامین، منثور شعر او اشعار ځای شوی دی .

دده دآثارو وروستنی مجموعه (خیالی دنیا) په ۱۹۶۰ کال کښې چاپ شوې ده، دخادم په آثارو کښې دوطـن دوستی او فرهنـگی مو ضو عاتـو سره اجتماعـی مـوضوعات هم لیدل کیږی .

داوسنی ادب دمشهورو لیکوالو په ډله کښی صدیق الله رشتین هم دځرګند مقام خاوند دی.ده دخپلو آثارو په لومړیو کلونو کښی په عشقی او وطنی اشعارو پیل وکړ مګر وروسته یې په زیاته اندازه وطنی او محیطی موضوعاتو ته مراجعه وکـړه اوقوی نثر لیکونکی وګرځید، په ۱۹۵۱ کال کښې ده دقطغن ولایت ته سفر وکړ اوخپل مشاهـدات اولیدنی یـې دسفر په خاطراتو (دقطغن لیدنه) کښې ثبت کړې، ددې خـاطراتو په وسیله دلومړی ځل دپاره په پښتو ادب کښې دکاریګرې طبقی ژوند ښودل شوی او تمثیل شوی دی .

په ۱۹۵۵ کـال کښې رښتین یـو کـتاب (دهند سفر) چاپ کړ، په دې کتاب کښې ده دهندوستان اونژدی اومنځنی

ختیځ مشاهدات بیان کړی‌دی، دی‌دډیروآثارو څښتن‌دی،دده دتولد نیټه ۱۹۱۷ کال ده .

سیدشمس‌الدین مجروح اساساً دشاعر په حیث شهرت لري، دده اکثر اشعار په نشراتي ځانګو کښي چاپ‌شوی‌دی. په ۱۹۵۸ کال کښي دده داشعارو یوه وړه مجموعه چاپ‌شوه چه اکثرویي فلسفي رنګ لاره، دمجروح په اشعارو کښي وطني اوملي آهنګونه هم شته اوادبي خوایي پوره قوی‌ده .

ډیر شاعران چه په خپلو ژوندیو اشعاروکښي دپښتنو شجاعت اودخپل هیواد پخواني افتخار ستایي اواستعمارچیان رټي‌منځ‌ته راغلل چه ددوی په منځ‌کښي ملي شاعر ملنګ‌جان وتلی دی (۱۹۱۹ - ۱۹۵۷)دده‌داشعارومجموعه (خوږی‌نغمی) په ۱۹۵۸ کال‌کښي چاپ شوه،ده په خپلو ویښوونکواشعارو کښي خپل ملت ستایلی دی، دپښتنو نارینتوب یي بیان‌کړی دی، ددوی اخلاق‌یي ستایلی‌دی، ددوی ذاتي کلتوریي بیان کړی دی .

دوطن دوستي موضوع دځلمي لیکوال غلام‌غوث خیبری

په آثارو کښې هم تمثیل شوی ده. دده قصې اساساً هغه واقعات او پیښې ښکاره کوي چه د(انګلو ـ افغان) په جګړو پورې مربوطې دي .

(طوفان ـ ۱۹۵٤)، (دوینو داغونه ۱۹۵٦)، (داورلمبې ۱۹۵۷)، (د ریمه شپه ۱۹۵۸)، (دخیبر توفنګ داران ۱۹۵۵) او (قهرمانان مړه کیږي ۱۹۵۸) دا پورته آثار خیبري ته منسوب دي. دده دتولد نیټه ۱۹۳۰ ده .

دمحمددین ژواك، سلیمان لایق، محمدګلاب ننګرهاري اوعبدالله بختاني آثارهم په نوي ادب کښې ښکاره ځای لري.

دژواك په یوه قصه کښې چه (دتــوان وروستي شپه) نومیږي دیوي بزګري کورنۍ تراژیدي تمثیل شوې ده .

دبزګرانو موضوع په ښکاره ډول په افغاني ادب کښې روانه ده اودلیکوالو په آثارو کښې یې یومهم ځای نیولی دی، ددې جریان لیکوال په رښتیا سره اوسني افغاني ژوندابرسیره کوي اودریالیزم دانکشاف دپاره زمینه اوشرطونه برابروي، ددوی توجه ددهقان اوځمکوال شخړوته اوښتي ده، پــه دې

سلسله کښې نورمحمد تره‌کی په ۱۹۵۱ کال‌کښې دوه نثری آثار (دغویی لاندی) او (دادی خدمت) ولیکل،دده آثارددهقان اوبزگر ژوند ښکاره‌کوی،ده‌په ۱۹۵٦کال کښې د(درېخواړه)، (دصمد مور اوپلار)، (زماقسمت) او (دکورگټه دلاهورگټه‌ده) قصې ولیکلې اوهم‌یې په ۱۹۵۸کال کښې(دبزگر لور)اونورې قصې چاپ‌کړې. دتره‌کی‌مشهوراثر (دبنگ‌مسافری) نومیږی، دا اثردوه امتیازه لری‌یوداچه دژوند په مواردوپوره‌احاطه لری اوبل دمولف حالات ښه څرگندوی، مولف کوښښ کوی‌چه په رښتیانی ډول سره دافغانستان دزحمت کشو اوبېوزلو خلکو ژوند ښکاره کړی .

څلمی لیکوال ډیر څله اخلاقی مسایلوته هم‌رجوع کوی، عشقی موضوع معمولا په خواخوږی. اوډیر حساس‌پلان‌کښې دبحث لاندې راځی، تقریباً ټولې‌قصې دمعتبری‌کورنی‌دپیغلی سره دغریب څلمی تراژیدی اوغمناك عشق بیانوی .

عبدالرحمن پـژواك دډیرو اشعارو، ډرامو اونـاولونو مولف دی، داآثاریې په پښتو، فارسی اوانگلیسی ژبوباندی

دی، ترټولو زیات دده بدیعی هنر اواستادی په هغو ناولونو کښې ښکاره شوې‌ده چه اکثریې فولکلوری موضوعات‌وړاندې کوی لکه (دبست شهزاده)،(روداېه اوزال) او(درې‌سره‌مین).

دده د (دخترکوچی) په نـاول کښې شاعرانه ښېګـڼې، دتشبیه‌گانو اوتمثالونو ښه والی، په بلیغ ډول سره د ملـی رنګونو اظهار اودآهنګونو جوړښت په ځرګندډول ځان‌ښکاره کوی، دغه ناول په انګلیسی، فرانسوی، روسی اوعربی ژبو ترجمه شوی دی اوبین‌الاقوامی نوم‌یې ګټلی دی .

دپژواك آثاردصوفیانه‌آهنګونونه‌هم خالی‌نه‌دی (وجدان).

دپژواك په آثارو کښې لوی ځای دوطن‌دوستئ موضوع نیولی دی، لیکوال‌دغه موضوع په اساسی‌ډول سره‌په تاریخی مواردوکښې فیصله کـوی، دده دوه شعری ډرامـی (قرض) په فارسی ژبه او (کلمه داره روپی) په پښتودهیواد تاریخی سابقه راژوندئ کوی .

دپژواك دتاریخی آثارو مخصوص صفت دادی چه مولف‌خپل فکر دواقعاتو اوپېښو ظاهری‌اړخ‌ته نه بلکه دقهرمانانوتاثراتو اوغم ګاللوته متوجه کوی .

دقهرمانانو روحیاتو اوداخلی نړی ته په ژوره توګه دورننوتلو آرزو دپژواك دټولو آثارو امتیاز دی، خصوصاً داآرزو دده په وروستنی مهم اوفیلسوفانه ناول (اواره) کښی په ښه شان ښکاره شوې ده، داناول په ډیروژبو ترجمه‌شوی دی اودافغانستان نه دباندې ډیر شهرت لری، داناول‌په زیاته اندازه سره دمولف بیوګرافی ده .

دپژواك لوی موفقیت دادی‌چه دی دحقیقی اوواقعی رمان جوړولو قدرت اوصفت لری مګر دده دناول قهرمان عام فهمه نه دی، داکوم سطحی قهرمان نه دی بلکه هغه سړی دی چه لوړ افکار اوعالی احساسات لری، دداسی تصنیف جوړول دافغانستان دادب په انکشاف کښې مهم ګام دی .

دپژواك نه علاوه دفارسی ژبې نورو اوسنیو لیکوالو محمدقدیر تره‌کی، سلجوقی، سهیل، رشتیا، کهزاد اونوروهم شهرت ګټلی دی .

په شوروی اتحاد کښې دافغانی ادب د آثارو ترجمې له ډیرو کلونو راهیسی په مستقل ډول سره چاپیږی، په

۱۹۵۵ کال کښې دوه مجموعی (افغانی اشعار) او (افغانی قصی) چاپ شوی دی، دانتخاباتو په مجموعه کښې (دآسیاشاعران) دبېنوا اونورو آثار معرفی شوی دی، په ۱۹۵۵ کال په تاشکند اودوشنبې کښې د اوسنیو افغانی لیکوالو آثار په ازبکی اوتاجکی ژبو چاپ شوی دی، په ۱۹۶۱ او ۱۹۶۲ کلونو کښې د افغاني قصو دوه مجموعی (زرغونه) او (پټ پهلوان) چاپ شوی دی، په ۱۹۶۲ کال کښې شوروی لوستونکی (دافغانستان دشاعرانو نظمونه) ترعنوان لاندې مجموعی سره آشنا شول برسیره په دې په ۱۹۵۹ کال کښې دماشومانو دپاره دافغانی قصو یوه مجموعه (ؤ، نه ؤ) نشر شوه، دالفت، بېنوا، بختانی او درشاد داشعارو ترجمې دشوروی مطبوعاتو په پاڼو کښې چاپ شوی دی .

یادونه : ددوهمې برخی په ترجمه کښې لـږ تغیرهـم پېښ شوی دی .

....

دښاغلی اسلانوف لنډه پېژندنه

دی دفلالوجي علومو ډاکټر اودشوروی اتحاد دعلومو

داکاډیمۍ غړی دی .

ده په کابل کښي په شوروی سفارت کښی یوه دوره

ماموریت هم کړی دی اوپښتویې په افغانستان کښي زده

کړې ده .

اسلانوف دلوی (پښتو روسی قاموس) مؤلف دی،

داقاموس پنځوس زره پښتو لغتونه لریچه په روسی ترجمه شوی اوچاپ شوی دی .

ده دروښانیانو په دوره باندې یوه رسالههم لیکلی ده،

په دې اثرکښې دپیر روښان کارنامې، مجاهدی، دده کورنۍ

اوملگری، دده دکورنۍ ادبیات، دخیرالبیان دمتن خصوصیات

اوددغې سلسلې نور معلومات راغلی دی .

ښاغلی اسلانوف د (پښتني فولکلور) نومې رسالې

مؤلف دی، دارساله دده دخوکلونو دزیار نتیجه ده، په دې

رساله کښي دپښتنو دملی اوشفاهی آثارو خصوصیتاومزیت

نباغلی اسلانوف

بیان شوی دی. داپه حقیقت‌کښې هغه فولکلور دی‌چه دپښتنو دژوندنه راوتلی دی .

ښاغلی اسلانوف دختیځ پوهانو په ډیرو کانگرسونـو کښې دپښتو ژبې په باره کښې معلومات وړاندې کړی‌دی .

دی په شوروی دوره کښې لومړی سړی دی‌چه دپښتو داستادی حیثیت یې موندلی دی. ده په شوروی کښې ډیرو ځوانانوته پښتو ورزده کړې ده .

دده په شاگردانو کښې دوریانکوف، لیبیدوف، گیرس، پیغله لود میلا، اوپیغله کلینینا په پښتوکښې پـوره نوم او شهرت لری اودډیرو آثارو خاوندان دی .

ښاغلی اسلانوف دپښتو اوپښتو ادبیاتو په بـاره‌کښې ډیره مطالعه اوخیړنه کړې ده چه ترټولو لوی کاریې د(پښتو روسی لوی قاموس) دی .

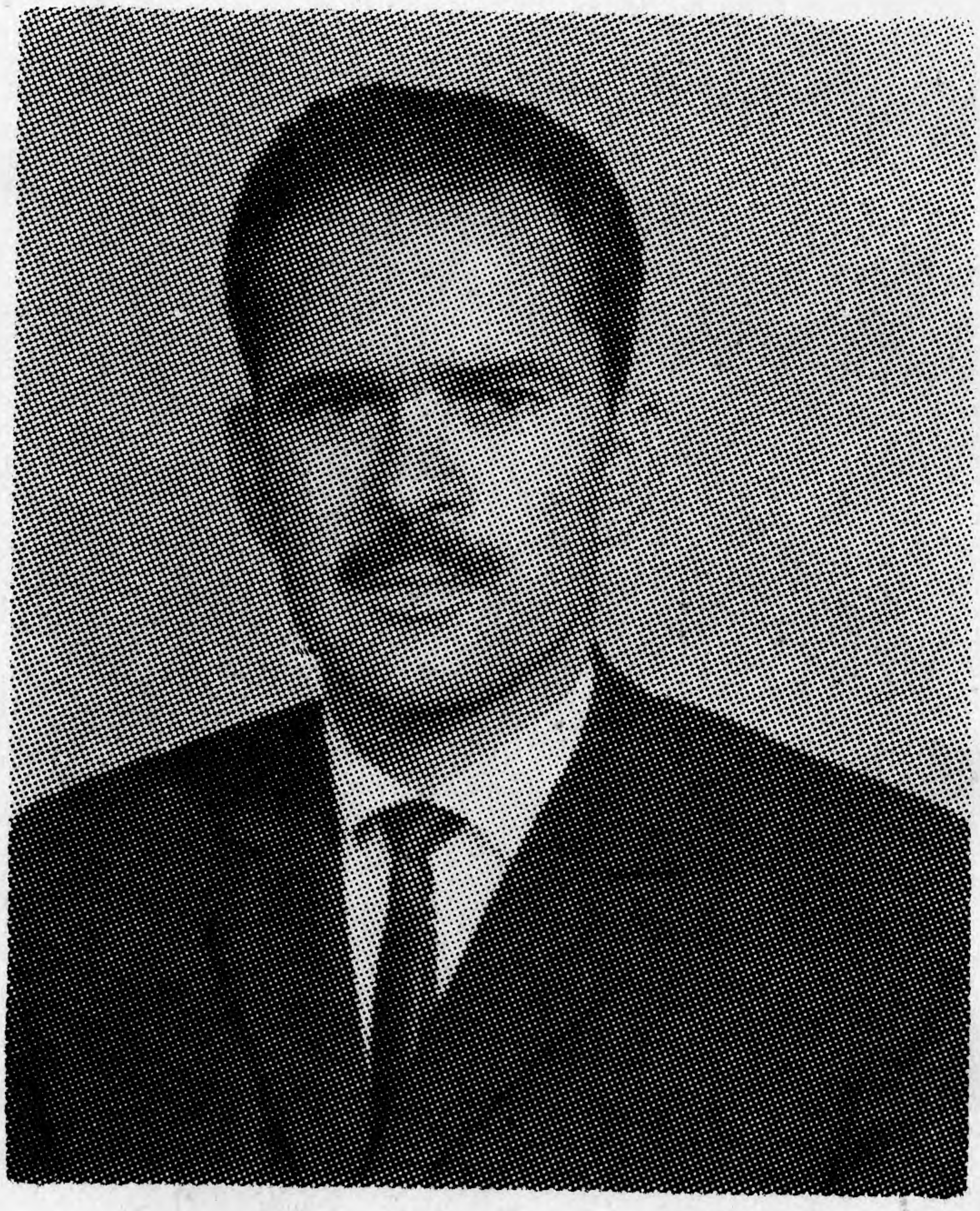

معتمد شینواری ددې اثر مترجم

دمېرمن ګیراسیموواله‌ه پېژندنه

مېرمن ګراسیمووا دمسکو دعلومو داکاډیمۍ د آسیایي ملتونو په انستیتوت کښې کار کوي. دې مېرمنې د ښاغلي ګیرس سره یوځای دستاژ دوره داستاد اسلانوف تر نظر لاندې تیره کړې ده .

الیوتینا ګراسیمووا دپښتو دختیځ‌پېژندنې‌په انستیتوت کښې مطالعه کوي، اویوزیات شمیر مقالې یې د افغاني ادب په شاوخوا کښې لیکلي اوخپرې کړې دي: لکه دښنوا په اشعارو کښې دوطن پرستۍ موضوعات، په افغاني ادب‌کښې داجتماعي مساوات موضوع ، په پښتو ژبه کښې مشروطي جملې.دې‌میرمنې دهغه کتاب په لیکلو کښې هم زیار ویستلی دی‌چه (دافغانستان ادبیات) نومیږي ، ګیراسیمووا اوس دمعاصر افغاني ادب په باره کښې خپل علمي اثر لیکي .

******

PROPERTY OF ACKU
1491

THE NATIONAL LANGUAGE

OF

AFGHANISTAN

PASHTO ACADEMY

1968

دولتی مطبعه